

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

***На тему: «СЛОВАЦЬКІ КУЛЬТУРНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК ПРОСТОРИ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ НЕЗГОДИ: КЕЙС ГРОМАДСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ TRUC
SPHÉRIQUE»***

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Григоренко Марія Романівна

Керівник Чабанна М.В.,

Д-р політ. наук, доцент

Рецензент

Шаповалов С. А.

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2025 р.

План

<i>Вступ</i>	3
<i>РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ СУЧАСНОЇ СЛОВАЧЧИНИ ТА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УРЯДУ</i>	8
1.1 Політична риторика Роберта Фіцо та Петера Пеллегріні: основні наративи та наслідки їхнього обрання.....	8
1.2 Політика міністерства культури: інструменти тиску та ідеологічне навантаження.....	21
1.3 Суспільні настрої словацького населення у 2023–2025 роках	27
<i>РОЗДІЛ 2. TRUC SPHÉRIQUE ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ КУЛЬТУРНИЙ АКТОР У СУЧАСНІЙ СЛОВАЧЧИНІ</i>	33
2.1 Truc Sphérique та його культурні простори: історія, цінності, діяльність	33
2.2 Незалежні та державні культурні інституції: відмінності в управлінні, фінансуванні та політичній автономії	39
<i>РОЗДІЛ 3. TRUC SPHÉRIQUE ЯК ПРОСТІР ГРОМАДЯНСЬКОЇ НЕЗГОДИ У СУЧАСНІЙ СЛОВАЧЧИНІ</i>	44
3.1 Реакція Truc Sphérique на політичний тиск.....	44
3.2 Майбутнє незалежної культури в Словаччині: виклики та прогнози	48
<i>Висновки</i>	53
<i>Використані джерела</i>	57
<i>АНОТАЦІЯ</i>	63

Вступ

Актуальність теми. За останні роки, а саме з вересня 2023 року, коли до влади прийшла політична партія «SMER», політична ситуація в Словаччині зазнала значних змін. Лідером вищезгаданої партії «SMER» є політик Роберт Фіцо, який зараз обіймає посаду прем'єр-міністра держави. Фіцо неодноразово публічно демонстрував свою прихильність до російської політики та особисто до Володимира Путіна, сприяв блокуванню рішень що стосуються фінансової та військової допомоги Україні, а також відкрито виступав проти санкцій щодо Росії.

Окрім проросійського прем'єр-міністра, у квітні 2024 року словацькі виборці обрали на пост президента іншого проросійського політика і колишнього прем'єр-міністра Словаччини Петера Пеллегріні, який обігнав свого проєвропейського опонента на декілька відсотків, отримавши 53,12% голосів⁷. Відповідно, наразі влада у Словаччині повністю закріплена за популістськими проросійськими силами. Сам Пеллегріні також раніше належав до партії «SMER», що підтверджує попередній зв'язок обидвох вищезгаданих політиків.

Культура – важливий інструмент формування суспільних цінностей та переконань. Культурні центри, особливо в ситуаціях соціально-політичної нестабільності, можуть стати важливим елементом консолідації та об'єднання громадян, що не згодні з політикою, що ведеться їхньою державою. Такі місця також стають важливими в контексті розвитку громадянської активності, створюючи простір для політичних дискусій та ініціюючи акції протесту.

Чинний уряд Словацької Республіки створює несприятливе середовище для свободи слова та забезпечення прав своїх громадян. На фоні зміни влади та курсу політики Словаччини, як внутрішньої, так і зовнішньої, урядом було прийнято рішення скоротити фінансування культурних проєктів, в результаті чого ряд культурних центрів Словаччини потрапили під ризик закриття.

Втім, закриття культурних осередків не знищило культурну сферу в Словаччині, а радше посилило та сконсолідувало суспільство навколо більш стійких центрів, зокрема й навколо одних з найбільших словацьких культурних осередків Stanica Žilina-Záriečie та Nová Synagóga, що знаходиться в місті Жиліна. Ці та інші діючі культурні центри, а також театри, галереї та інші культурні установи об'єднались в контексті протестного проєкту «Kultúrny štrajk!», суть якого показати незадоволення працівників культурної сфери щодо втручання держави в процеси, пов'язані з функціонуванням культурних структур. Окрім цього, культурні установи дотичні до організації інших проєвропейських протестів.

Боротьба між культурною та політичною сферами Словаччини все ще активно триває. Відповідно, вивчення впливу громадського суспільства що здійснюється через культурні осередки на соціально-політичні зміни є актуальним.

Проблема дослідження постає у суперечності між демократичним потенціалом незалежних культурних організацій як платформ громадської участі та зростанням тиску з боку державних органів влади.

Мета дослідження. Проаналізувати, яким чином незалежні культурні інституції Словаччини, на прикладі Truc Sphérique, виконують функції просторів громадянської незгоди в умовах зростання політичного тиску з боку влади.

Об'єкт дослідження. Незалежні культурні інституції Словаччини в контексті її взаємодії з державними політичними інститутами.

Предмет дослідження. Діяльність громадської асоціації Truc Sphérique як приклад культурного супротиву.

Завдання дослідження. До основних завдань даної роботи входять:

- Проаналізувати політичну риторичку чинних прем'єр-міністра та президента Словаччини;
- Окреслити основні механізми тиску держави, зокрема міністерства культури Словаччини, на культурний сектор;
- Оцінити динаміку суспільних настроїв у Словаччині за період 2023-2025 років;
- Дослідити процес становлення, а також основні цінності та принципи функціонування громадської асоціації Truc Sphérique;
- Порівняти незалежні та державні культурні інституції Словаччини та виокремити основні відмінності;
- Проаналізувати форми політичного супротиву Truc Sphérique;
- Сформулювати прогнози щодо майбутнього незалежного культурного сектору Словаччини.

Методологія дослідження. Задля того, аби глибше дослідити тему, в даній роботі застосовано комплекс методологічних підходів. Насамперед зроблено аналіз статистичних даних, що пропонує словацька організація GLOBSEC. Соціологічні дослідження, використані в роботі, зачіпають такі питання як підтримка населенням членства Словаччини в таких міждержавних організаціях як ЄС та НАТО, роль та ставлення до медіа, а також питання підтримки їхньою державою України, як у гуманітарному, так і у безпековому та фінансовому планах. В рамках цієї теми важливо розглянути вищезгадані аспекти, оскільки саме вони демонструють суспільно-політичні настрої в державі. В рамках аналізу соціологічних даних також було використано порівняльний аналіз, зокрема в контексті порівняння думок словацького суспільства у 2023 році та 2024 році.

Задля аналізу передвиборчих кампаній, публічних виступів та офіційних заяв Роберта Фіцо, Петера Пеллегріні, Івана Корчока та Мартіни Шимковичової було застосовано дискурсивний аналіз.

В рамках даної роботи було виконано контент-аналіз задля вивчення програм заходів Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga. Завдяки цьому було визначено основні напрямки та групи на які дані центри орієнтуються у своїй діяльності.

В даному дослідженні було використано метод інтерв'ювання. Його було використано в контексті проведення напівструктурованого інтерв'ю із Робертом Блашко, директором та представником команди Truc Sphérique культурних інституцій, а також місцевим активістом словацького міста Жиліна. Інтерв'ю допомогло зібрати дані про їх досвід взаємодії з громадськістю та практичні аспекти функціонування цих інституцій, а також про виклики, що стоять перед незалежною культурою в Словаччині сьогодні.

В роботі було застосовано теоретико-аналітичний метод, який дозволив поглянути та проаналізувати словацьку політичну реальність через призму наукової роботи «The Rise and Rise of Populism?» Я-В. Мюллера. Для аналізу виборів 2023-2024 рр. також було використано роботу «A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia» проведеного Тіма Гоуттона, Девіда Катса та Марека Рибаря. Окрім цього, в контексті порівняння державних та незалежних культурних осередків було використано роботу «The Theories of Non-profits: A Reality Check from Slovakia» словацьких дослідників Марії Муррей Свідроньової, Габрієли Вацекової та Владислава Валентінова.

Це дослідження також продемонструє застосування прогностичного методу, який базується на аналізі всіх отриманих раніше даних задля формулювання можливих тенденцій розвитку впливу культурних інституцій на суспільно-політичну ситуацію в Словаччині у найближчому майбутньому.

Джерельна база дослідження. Дане дослідження було побудовано на інформації про Stanica Žilina-Záriečie та Nová Synagóga, викладеній на їх офіційних сайтах та офіційних сторінках у соціальних мережах, публічних

заявах та передвиборчих кампаніях Роберта Фіцо, Петера Пеллегріні та Івана Корчока. Окрім цього, в процесі дослідження було використано вищезгадані роботи «The Rise and Rise of Populism?» Я-В. Мюллера, «A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia» Т. Гоуттона, Д. Катса М. Рибаря, та «The Theories of Non-profits: A Reality Check from Slovakia» Марії Муррей Свідроньової, Габрієли Вацекової та Владислава Валентінова. В джерельній базі даного дослідження наявні соціологічні дослідження організації «GLOBSEC» за 2023-2025 роки та аналітична робота «Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia» організації «ILGA Europe». Також в даному дослідженні було використано інтерв'ю з Робертом Блашко, директором Truc Sphérique.

Дана робота складається з трьох розділів. Перший розділ присвячений аналізу політичного контексту сучасної Словаччини, зокрема політиці уряду, що стосується культурної сфери. В даному розділі також розглянуті та проаналізовані суспільні настрої словаків. У другому розділі розглядаються особливості діяльності громадської асоціації Truc Sphérique, а також її роль у культурній сфері. Третій розділ зосереджено тому, яким чином культурні центри, на прикладі Truc Sphérique, стають просторами вираження громадянської незгоди, а також на прогнозах щодо майбутнього незалежної культурної сфери Словаччини.

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ СУЧАСНОЇ СЛОВАЧЧИНИ ТА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УРЯДУ

1.1 Політична риторика Роберта Фіцо та Петера Пеллегріні: основні наративи та наслідки їхнього обрання

Парламентські вибори вересня 2023 року і президентські вибори березня-квітня 2024 року ознаменували нову сторінку для історії та політики Словацької Республіки. Кандидати, які зайняли найвищі державні посади, а саме Роберт Фіцо, як новий прем'єр-міністр, та Петер Пеллегріні, як новий президент, як і в рамках своїх передвиборчих кампаній, так і в контексті безпосереднього виконання своїх обов'язків, неодноразово проявляли риси популістських та проросійських політичних поглядів. Для підтвердження цієї тези нижче буде наведена та проаналізована низка публічних висловлювань, конкретних випадків та політичних рішень, які демонструють загрозову для демократії позицію вищезгаданих політичних діячів. Це, в свою чергу, допоможе проаналізувати характер викликів, які сьогодні стоять перед громадянським суспільством та незалежним культурним сектором у Словацькій Республіці.

За формою правління Словаччина є парламентською республікою, відповідно саме прем'єр-міністр займає провідну роль у прийнятті політичних рішень на рівні держави. Роберт Фіцо – як вже згадувалось вище, сучасний прем'єр-міністр Словаччини, політичний діяч, який почав свою кар'єру у першій половині 1990-х років, а також голова соціал-демократичної партії під назвою «Smer» (укр. «Напрям»). За період своєї політичної діяльності, Фіцо не тільки неодноразово ставав членом Національної ради Словацької республіки, заступником її голови, членом комісій та комітетів, які працюють в рамках словацького парламенту, але й неодноразово обіймав посаду прем'єр-міністра:

вперше у 2006 році, потім у 2012, у 2016 та 2023 роках¹. Варто зазначити, що третій строк політика на даній посаді не був повним, оскільки у 2018 році він подав у відставку у зв'язку з напруженістю політичної ситуації Словаччини на той момент. Нестабільність, що змусила Роберта Фіцо завчасно покинути свій пост, була пов'язана з вбивством словацького журналіста Яна Куцяка та його дружини Мартіни Кушнірової.² Вбивство подружжя стало результатом попереднього розслідування Куцяка, яке підіймало тему корупції та зв'язків словацьких високопосадовців, зокрема Фіцо, з представниками мафії. Даний факт придушення свободи слова став каталізатором для масових протестів по всій Словаччині, причиною вищезгаданого передчасного складення своїх обов'язків Фіцом та увійшов в історію як репутаційна пляма у його політичній кар'єрі. Втім, як показала практика та результати останніх парламентських виборів, значна частина словацького суспільства закрила очі на попередні провали політика.

Для кращого розуміння причин повернення довіри виборців до особи Роберта Фіцо, варто безпосередньо поглянути на парламентські та президентські вибори 2023-2024 рр. У відповідь на актуальні станом на 2023 рік соціальні та політичні виклики, спричинені зокрема російсько-українською війною та черговим напливом біженців з України та країн Близького Сходу, у словацькому суспільстві відбулась певна поляризація політичних поглядів. Найголовнішими конкурентами у боротьбі у рамках парламентських виборів стали дві політичні партії, протилежні за поглядами щодо внутрішньої та зовнішньої політики Словаччини: вищезгадана «Smer» та політична партія «Progresívne Slovensko» (укр. «Прогресивна Словаччина»)³. У подальшому дослідженні причин успішного повернення Роберта Фіцо до

¹ *Predseda vlády. Úrad vlády Slovenskej republiky.* URL: <https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr/predseda-vlady/>.

² *PISM. Resignation of the Government in Slovakia.* 2018. URL: https://pism.pl/publications/Resignation_of_the_Government_in_Slovakia/

³ *Statista. Slovakia: results of parliamentary election 2023| Statista.* 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1416802/slovakia-results-of-parliamentary-election/>.

влади буде використано дослідження під назвою «A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia»⁴ (укр. «Вузький шлях до перемоги: Роберт Фіцо, Напрям-СД та вибори 2023 року у Словаччині») проведеного англійсько-чеською командою експертів з політичної науки, а саме Тіма Гоуттона та Девіда Катса, професорами з Бірмінгемського університету, та Марека Рибаря, доцента кафедри політології Університету імені Масарика. Протилежність поглядів вищезгаданих політичних партій демонструвалась у їх ставленні до декількох ключових питань, зокрема тих, що стосуються співпраці з Європейським Союзом, НАТО, а також ставленням до питання війни в Україні та традиційних цінностей. Відповідно, політична партія Фіцо представляла консервативні, більш націоналістично орієнтовані прошарки населення, в той час, як «Progresívne Slovensko» орієнтувалась на прозахідний електорат.

Згідно ж цією аналітичною роботою, перемога партії Фіца на парламентських виборах 2023 року була зумовлена декількома чинниками, два з яких можна вважати взаємопов'язаними – коаліційний хаос та управлінські провали попереднього уряду, зокрема в період епідемії спричиненої COVID-19, а також інституційна стійкість «Smer», яка на тлі нестабільності конкурентів стала більш помітною. Окрім цього, варто зважати на популістську риторику, що демонструвалась партією-переможницею під час передвиборчої кампанії. Програма партії орієнтована на створення соціально та економічно стабільної, незалежної та самозабезпеченої держави. Говорячи про погляди партії на зовнішньополітичний курс, демонстративним є гасло «Návrat suverenity do slovenskej zahraničnej politiky» (укр. «Повернення суверенітету до словацької зовнішньої політики»)⁵, яке згадується в програмі «Smer». Партія у своїй програмі надає важливу роль російсько-українській війні, називаючи її «вирішальною подією зовнішньої політики», але водночас

⁴ Haughton T., Cutts D., Rybar M. A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia. *East European Politics and Societies*. 2025.

⁵ SMER – Sociálna Demokracia. *Strategia Zahraničnej Politiky Smer-SSD*. URL: <https://www.strana-smer.sk/storage/app/media/uploaded-files/strategia-zahraničnej-politiky-smer-ssd.pdf>.

чітко демонструє свою «нейтральну» позицію, наголошуючи на тому, що Словацька Республіка, хоч і засуджуючи російську агресію, буде допомагати Україні виключно гуманітарно, оскільки військова допомога «призводить лише до продовження воєнного конфлікту та страждань мирного населення без зміни позиції Російської Федерації».

Відповідно, можна дійти висновку, що дана кампанія спрямована на електорат, який радше негативно ставиться до «зовнішнього» впливу на словацьку політику та наднаціонального управління, зокрема посиляючись на Європейський Союз та інші наднаціональні утворення, частиною яких є Словаччина. В контексті приналежності та самоідентифікації з Заходом або Сходом, Словаччина, відповідно до програми «Smer», має займати посередницьку позицію, діючи виключно в своїх інтересах, не надаючи безумовну підтримку жодній із сторін. Про це свідчить, наприклад, один з пунктів зовнішньополітичної програми партії, який зазначає, що партія «оцінюватиме пропозиції щодо запровадження санкцій проти будь-якої держави світу на основі ефективності запропонованих санкцій у досягненні поставлених цілей та, зокрема, на основі економічних та соціальних наслідків санкцій для Словаччини»⁵.

За підтвердженням цієї тези варто звернутись до словацької організації GLOBSEC та результатів їх щорічного дослідження під назвою «GLOBSEC Trends»⁶, яке нижче буде детальніше розглянуто в контексті аналізу суспільних настроїв у Словаччині. Дане соціологічне дослідження фокусується на декількох країнах – не тільки на Словаччині, але й на Чехії, Польщі, Угорщині, Румунії, Литві, Латвії, Естонії та Болгарії. Словацьке суспільство, в порівнянні з 2022, стало більш схильним до рішення покинути Європейський Союз – відсоток словацьких респондентів, які обрали варіант «Вийти» зріс з 20% у 2022 році до 28% у 2023, перетворивши Словаччину на

⁶ GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2023. UNITED WE (STILL) STAND. 2023.
URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-05/GLOBSEC%20Trends%202023.pdf>.

країну з найвищим рівнем підтримки ідеї виходу з усіх держав, охоплених даними соціологічними опитуваннями. Окрім цього, окремий фокус в цьому дослідженні було надано питанню відчуття значущості власної країни в рамках Європейського Союзу та рівню їх впливу на процеси ухвалення рішень. З результатами проведеного організацією GLOBSEC аналізу виявилось, що 70% словаків вважають Європейський Союз утворенням, що диктує та нав'язує Словаччині певні політичні та економічні рішення, не надаючи їй державі належного простору для прийняття власних рішень. В той же час, більше ніж половини словацьких респондентів, а саме 57% відсотків, вважають членство їх держави у Європейському Союзі інструментом, завдяки якому Словаччина має більший вплив на міжнародні відносини.

Відповідно, згідно з вищерозглянутими фактами, зростання скептицизму до наддержавних утворень та міжнародних об'єднань на той момент не дійшло критичного стану – станом на 2023 рік більшість словацьких громадян продовжували підтримувати ідею залишатись частиною тих альянсів, союзів та організацій, до яких вони належать. Водночас словаки не вважають себе релевантними та рівними в порівнянні з іншими учасниками цих об'єднань. Відчуття відчуженості та невпевненість у своїй значущості стали ще одним аспектом, який створив підґрунтя для зростання підтримки таких політичних сил, як партія «Smer». Партії вдалось мобілізувати навколо себе виборців та привернути їх увагу, оскільки у своїй партійній програмі вона наголошує саме на тому, що за умови її урядування Словаччина буде продовжувати свою зовнішню політику «na všetky štyri svetové strany» (укр. «у всіх чотирьох напрямках світу»)⁵, відповідно самостійно розставляти власні внутрішньо- та зовнішньополітичні пріоритети, залишаючись при цьому частиною Європейського Союзу та НАТО.

Вищезгадане дослідження GLOBSEC за 2023⁶ рік має окремий розділ, що присвячений розгляду російсько-української війни та дотичних до неї питань – ставлення до росії, до біженців, а також гуманітарної, фінансової та

збройної допомоги. Згідно з результатами даного соціологічного опитування, хоч станом на 2023 рік більшість словаків, а саме 59%, вважала, що українські біженці потребують допомоги зі сторони їх країни, 69% відсотків дотримувались думки, що переселенці з України отримують дану допомогу за рахунок інших соціально вразливих груп населення Словаччини, які так само потребують підтримки від свого уряду. Окрім цього, 69% опитаних словаків дотримувалось думки, що збройна допомога лише провокує російську сторону та долучає Словаччину до цієї війни. З наведених вище тез можна дійти висновку, що станом на 2023 рік населення Словаччини та не було настільки впевнене в безумовній збройній допомозі Україні, як, наприклад, жителі Польщі, Литви або Чехії, в яких понад 80% опитаних погодились з твердженням про те, що збройна допомога Україні зі сторони їх держав – це спосіб допомогти їй захиститись від російської агресії.

Говорячи про відповідальність за війну, думки словацького суспільства також різнилися – 40% вважали, що відповідальність за початок агресії лежить на росії, в той час, як 17% поклали відповідальність на Україну, а 34% – на Захід. Це підтверджує тезу про те, що словацьке суспільство надавало перевагу посередницькій позиції, яка передбачала радше гуманітарну підтримку постраждалим, відповідно українцям, аніж безпосереднього залучення себе в російсько-українську війну шляхом військової допомоги. Це також вкотре збігається з риторикою партії Роберта Фіцо, яка, як згадувалось вище, підтримувала ідею відносної нейтральності Словаччини у питанні війни в Україні.

Відповідно, якщо підсумувати вищезгадані тези, можна дійти висновку, що в Словаччині на той момент існували змішані настрої щодо ключових питань. Варто виокремити той факт, що навіть після перемоги партії «Smer» у 2023, словацьке суспільство не можна назвати проросійським. За результатами даних парламентських виборів, друге місце посіла проєвропейська партія «Progresívne Slovensko», отримавши 17,96% голосів, третє – партія «Hlas» (укр.

«Голос»), більш поміркована партія, програма якої була спрямована на реалізацію стійкої соціальної політики, яка отримала 14,7% голосів виборців³. Не дивлячись на критику Європейського Союзу та НАТО, як було згадано вище, більше аніж половина населення Словаччини не розглядала вихід з даних структур і не відкидала євроатлантичний курс держави. Відповідно, у цьому випадку, результати виборів свідчать про поляризацію суспільства, а не про «проросійськість».

Варто також зазначити, що, згідно з «GLOBSEC Trends 2023» відсоток довіри до влади в Словаччині за період 2022-2023 рр. впав майже вдвічі – з 30% до 18%. Цей показник принаймні на 10% нижчий за показники довіри до влади в інших розглянутих в рамках цього дослідження країнах. Як зазначають автори, половина опитаних словаків, конкретно 53%, усвідомлювали пов'язані з цим ризики та мали побоювання щодо потенційної маніпуляції нарративом «недовіри до влади» під час парламентських виборів 2023. Як показала практика, дані побоювання реалізувались.

Говорячи про президентські вибори березня-квітня 2024, розкол у суспільстві все ще залишався актуальним, оскільки боротьба велась між кандидатом від партії «Hlas» (укр. «Голос») Петером Пеллегріні та Іваном Корчоком, представником «Progresívne Slovensko». Розрив між кандидати виявився відносно невеликим – 53,12% виборців надало перевагу Пеллегріні, 46,87% проголосували за Корчока⁷. Для підтвердження тези про поляризацію суспільства, варто розглянути образи обох кандидатів та основні нарративи, які вони транслиували протягом своєї передвиборчої кампанії.

Петер Пеллегріні – фінансист за освітою, почав свою політичну кар'єру у 2002 році як помічник члена Національної ради Словацької Республіки⁸. Згодом, отримавши досвід роботи у політичній сфері, зокрема на посаді

⁷SME. Výsledky prezidentských volieb 2024 (kompletné výsledky). volby.sme.sk. URL: <https://volby.sme.sk/prezidentske-volby/2024/vysledky>.

⁸ Prezident Slovenskej republiky. Prezident Slovenskej republiky / Životopis. URL: <https://www.prezident.sk/page/zivotopis/>.

міністра під час правління Фіцо, у 2018 році кандидат тимчасово обійняв посаду прем'єр-міністра Словаччини, тим самим замінивши Роберта Фіцо, який, як згадувалось вище, покинув дану посаду завчасно. Варто зауважити, що Роберта Фіцо і Петера Пеллегріні пов'язувало минуле, оскільки останній також був членом партії «Smer» до того як вийшов з неї у 2020 та заснував свою власну партію «Hlas». В рамках парламентської передвиборчої кампанії у 2023 «Hlas» акцентував на важливості соціальної політики та ідеї безпечної та економічно та соціально стабільної Словаччини в рамках співпраці з Європейським Союзом та НАТО. Втім, в контексті президентської кампанії риторика партії та самого кандидата дещо змінились, лозунги стали голоснішими та більш радикальними. Наприклад, у своїй перевибірчій агітації Петер Пеллегріні, хоч і роблячи основний акцент на риториці «Slovensko už potrebuje pokoj» (укр. «Словаччина потребує миру»)⁹ і важливості соціальної стабільності словаків, також використовував такі лозунги як «Stop migrácii» (укр. «Стоп міграції»)¹⁰ та «Slovensko nepošle na Ukrajinu žiadneho vojaka» (укр. «Словаччина не відправить в Україну жодного солдата»)¹¹. Говорячи про зовнішню політику, кандидат, так само як і партія Фіцо перед парламентськими виборами, почав робити акценти на першочерговості потреб Словаччини в контексті міжнародної політики та співпраці з Європейським Союзом та НАТО¹². Відповідно, проаналізувавши наведені приклади офіційних заяв та передвиборчих агітацій Пеллегріні, можна дійти висновку, що у своїй кампанії він взяв шлях на охоплення того електорату, який декілька місяців до того підкорив собі Роберт Фіцо.

⁹Pellegrini P. SLOVENSKO UŽ POTREBUJE POKOJ. Facebook. 2024. URL: [https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/slovensko-u%C5%BE-potrebuje-pokoj-%C3%BAlohou-prezidenta-je-stme%C4%BEova%C5%A5-n%C3%A1rod-a-nie-e%C5%A1te-
via/932849491529779/](https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/slovensko-u%C5%BE-potrebuje-pokoj-%C3%BAlohou-prezidenta-je-stme%C4%BEova%C5%A5-n%C3%A1rod-a-nie-e%C5%A1te-
via/932849491529779/).

¹⁰ Pellegrini P. Stop migrácii. Nie sme banánová republika. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=694470705466347>.

¹¹ Pellegrini P. Slovensko nepošle na Ukrajinu žiadneho vojaka. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=942883717193023&id=100044142110660&set=p.942883717193023>.

¹² Pellegrini P. Moja prezidentská vizia. Facebook. 2024. URL: [https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/pfbid0iUvGnQYDd8oCFJrCCBIZgbZiVAuzxr9nR
AuAURmvg1B5kJP3vQJHVT3cFW4sX3mHl](https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/pfbid0iUvGnQYDd8oCFJrCCBIZgbZiVAuzxr9nR
AuAURmvg1B5kJP3vQJHVT3cFW4sX3mHl)

Іван Корчок – ексміністр закордонних справ Словаччини, дипломат, який позиціонує себе як держслужбовець, який працював незалежно від інших політичних партій¹³. У рамках своєї передвиборчої кампанії кандидат дотримується риторики кампанії «Progresívne Slovensko», роблячи окремий акцент на важливості демократії, на правах людини та на створенні забезпеченої держави, яка В порівнянні зі своїм опонентом, даний кандидат від партії «Progresívne Slovensko» у своїй передвиборчій кампанії мав протилежну риторику. Говорячи про міжнародну політику, кандидат наполягав на продовженні співпраці з Європейським Союзом та НАТО, не роблячи при цьому вийнятків або зауважень сталому стану речей, на відміну від свого опонента. Окреслюючи свої зовнішньополітичні погляди, проєвропейський кандидат відповів на один з пунктів програми партії «Smer», в якому йшлося про «всі чотири сторони світу»: «Áno, vieme, že svet má štyri svetové strany, ale treba takisto vedieť, kde je sever» (укр. «Так, ми знаємо, що світ має чотири сторони, але нам також потрібно знати, де знаходиться північ»)¹⁴. Погляди Івана Корчка щодо питання російсько-української війни також відрізнялись від позиції Петера Пеллегріні – він критикував рішення словацького уряду про припинення військової допомоги Україні, та наголошував на тому, що питання підтримки української сторони є інтересом Словаччини¹⁵.

Як було згадано вище, Іван Корчок набрав на 6,25% голосів менше аніж Петер Пеллегріні. Судячи з невеликого відриву у голосах, ідеологічна поляризація в словацькому суспільстві все ще залишалась актуальним явищем, втім кандидатура Пеллегріні, чия риторика та позиція орієнтувалась на наративи схожі на ті, що демонструвала партія «Smer», залишилась більш привабливою для виборців. Варто зазначити, що в рамках першого туру цих

¹³ Korčok I. Ivan Korčok - Môj príbeh. URL: <https://ivankorcok.sk/moj-pribeh/>.

¹⁴ Demiger M. Prezidentský kandidát Ivan Korčok predstavil svoj program pre zahraničnú politiku. Denník N. URL: <https://dennikn.sk/minuta/3702199/>.

¹⁵ Podpora Ukrajiny je v slovenskom záujme. Ide aj o našu bezpečnosť, tvrdí Korčok. HNonline.sk. URL: <https://hnonline.sk/slovensko/96132893-podpora-ukrajiny-je-v-slovenskom-zaujme-ide-aj-o-nasu-bezpecnost-tvrdi-korcok>.

президентських виборів Іван Корчок набрав більший відсоток голосів в порівнянні зі своїм опонентом, а саме 42,51% проти 37,02%⁷. Вирішальним для другого етапу став електорат Штефана Гарабіна, який не пройшов у далі, але посів третє місце, отримавши 11,73%. Хоч сам кандидат не підтримав жодного з політиків, що пройшли у другий тур, згідно з аналітичним дослідженням Фонду Роберта Шумана та опитувані словацької соціологічної агенції «FOCUS», лише 6% його електорату були готові віддати свій наступний голос за Івана Корчка, в той час, як понад половину, а конкретно 53%, надавали перевагу подальшому голосуванню за кандидатуру Петера Пеллегріні¹⁶. Окрім цього, Гарабін неоднозначно прокоментував свою поразку, сказавши що його виборці «знають що робити» у наступному етапі, оскільки його електорат це люди, пріоритетом яких є «збереження держави, національного суверенітету та миру»¹⁷. Оскільки сам кандидат негативно відгукувався в сторону обох своїх головних опонентів, не можна чітко назвати кого конкретно він мав на увазі цим коментарем. Втім, оскільки питання миру та збереження держави були центральними саме для Петера Пеллегріні, який будував свою передвиборчу кампанію навколо таких слоганів, як «Slovensko na prvom mieste» (укр. «Словаччина на першому місці»)¹², що передбачали проєвропейський курс, але з пріоритетом на словацьку незалежність, можна дійти висновку, що з більшою ймовірністю даний кандидат апелював саме до висуванця від партії «Hlas».

Таким чином, сьогодні влада Словаччини опинилась у руках двох політичних союзників. Вище було зазначено, що такий результат на обох вищерозглянутих виборах не означає, що словацьке суспільство є проросійським. Втім подібну характеристику безумовно можна застосувати до

¹⁶ Deloy C. *Ivan Korcok and Peter Pellegrini to face off in the 2nd round of Slovakia's presidential election on 6 April. 2024.* URL: <https://server.www.robert-schuman.eu/storage/en/doc/oee/oee-6070-en.pdf>.

¹⁷ Osvaldová L. *Harabin jasne nepovedal, či podporí Pellegriniho: Moji voliči vedia, čo majú robiť.* Denník N. 2024. URL: <https://dennikn.sk/3901461/harabin-jasne-nepovedal-ci-podpori-pellegriniho-moji-volici-vedia-co-maju-robit/>.

прем'єр-міністра Словацької Республіки Роберта Фіцо. Окрім стійкої позиції щодо відмови від будь-яких видів підтримки України в контексті російсько-української війни, окрім гуманітарної, політик зустрівся з президентом російської федерації володимиром путіним – зокрема в рамках свого візиту до Москви з нагоди святкування Дня перемоги 9 травня 2025 року. Окрім цього, політик дозволяв собі зневажливо коментувати українську армію, називаючи деяких її бійців приналежними до нацистських та фашистських рухів¹⁸. Проблематичність подібних наративів полягає не тільки в їх ідеологічній спрямованості, але й у їх потенційному впливу на міжнародну політику. Оскільки після приходу Дональда Трампа на посаду президента США країни Європейського Союзу згуртувались навколо питання безпеки, такі його члени, як Словаччина або Угорщина, стають точками російського впливу на Європу та локальними джерелами легітимізації росії як повноцінного члена міжнародних відносин.

Петер Пеллегріні, на відміну від свого колеги, не висловлював свою позицію стосовно росії та України радикально. Втім, серед заяв президента Словацької Республіки можна знайти ствердження, що українській стороні не вдасться дійти миру без втрати своїх територій¹⁹, а також відмова словацьким військовим брати участь в російсько-українській війні²⁰, з чого можна дійти висновку, що даний політик не належить до представників безумовної підтримки України в Європі.

Аналізуючи риторику та політичну поведінку прем'єр-міністра Роберта Фіцо та його уряду, важливо оцінити їх у ширшому контексті сучасних

¹⁸ *The Kyiv Independent. Ukraine disappointed by Slovak PM's comments on Ukrainian soldiers. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/ukraine-disappointed-by-slovak-pms-comments-on-ukrainian-soldiers/>.*

¹⁹ *The Kyiv Independent. Peace cannot be achieved without territorial loss for Ukraine, Slovak president says. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/peace-cannot-be-achieved-without-territorial-loss-for-ukraine-slovak-president-says>.*

²⁰ *The Kyiv Independent. Slovak president denies all requests from citizens wanting to fight in Ukraine. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/slovak-president-denies-all-requests-from-citizens-wanting-to-fight-in-ukraine>.*

політичних тенденцій, зокрема популізму. Для цього у подальшому аналізі буде використано роботу «The Rise and Rise of Populism»²¹ німецького політичного філософа Яна-Вернера Мюллера аби проаналізувати твердження політика, а також політичні рішення, на прийняття яких він повпливав.

Насамперед варто звернути увагу на ставлення політика до своїх політичних опонентів. Одним з ключових характеристик плюралізму, на яких наголошує Я.-В. Мюллер, є делегітимізація опозиційних сил – партій опонентів, засобів масової інформації та громадських організацій з відмінною від уряду риторикою. Роберт Фіцо неодноразово звинувачував опозиційні сили у зраді національних інтересів Словацької Республіки, а також у просуванні «чужих» для словацького народу цінностей. Подібні звинувачення було висунуто в контексті передвиборчої кампанії партії «Smer», в якій вони, звинувачуючи попередню владу, зазначили: «Po parlamentných voľbách v roku 2020 suverenita a obhajoba národno-štátnych záujmov prestala byť súčasťou slovenskej zahraničnej politiky» (укр. «Після парламентських виборів 2020 року суверенітет та захист національно-державних інтересів перестали бути частиною зовнішньої політики Словаччини»)⁵. Конкретно такої критики зазнала партія «Progresívne Slovensko», що були основними опонентами чинної влади під час останніх виборів. Одним з прикладів може стати заява Фіцо, що міграційна криза була спричинена політичними помилками попередньої «ліберальної» влади, яку сьогодні продовжує підтримувати «PS»²².

На думку філософа, проблематичність популістів зокрема полягає у їх прагненні монополізувати поняття «народ», право на його представництво та, відповідно, визначення його цінностей – понять що є «добре», а що є «погано». Таким чином, для популістів «справжнім народом» є солідарні з їх риторикою люди, відповідно їх електорат, в той час, як опозиція стигматизується за

²¹ Müller, J.-W. *The Rise and Rise of Populism*

²² SMER – Sociálna Demokracia. *PROGRESÍVNE SLOVENSKO PONÚKA NAMIESTO RIEŠENÍ MATOVIČOVE „LEBO FICO“*. YouTube. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7g4IGT0iS6c>.

допомогою таких ярликів, як «вороги народу» або «іноземні агенти». Посилаючись на вищезгадану риторику Роберта Фіцо в бік опозиційних сил, можна констатувати відповідні спроби встановлення монополії на інтерпретацію «народної волі» та «державних інтересів».

Після скоєного нападу на Роберта Фіцо 15 травня 2024 року, він опублікував відео на своїй офіційній сторінці у соціальній мережі «Facebook», у якому звернувся до громадян, звинувачуючи у скоєному опозицію, неурядові організації, що фінансуються закордоном, та засоби масової інформації, які зробили це ґрунтуючись на політичній ненависті до чинного уряду. У даному відеозверненні політик також звертає увагу на Європейський Союз, який, за словами прем'єр-міністра, ігнорував попередження про потенційні фізичні замаху на його особу. Сам політик вкотре зауважив, що міжнародні організації, такі як ЄС та НАТО, окреслили його «російським агентом», що і стало потенційною причиною для спроби його ліквідувати. Черговий прояв делегітимізації полягав у його заяві про те, що дані міжнародні об'єднання після вторгнення росії на територію України радше орієнтуються на ліквідації країни-агресорки, а не на здобуття миру, в той час, як сам Фіцо, прагнучи підкреслити свій імідж «миротворця», нагадав про рішення словацького уряду припинити військову підтримку України. Варто зауважити, що на відео присутні субтитри англійською мовою, що може свідчити про потенційне бажання поширити делегітимізацію за межі словацького політичного та інформаційного простору²³.

Загалом, сам автор розглядає популізм як пряму загрозу демократії, а характерні йому риси сьогодні, враховуючи наведені вище факти, спостерігаються у Словацькій Республіці. Оскільки культурний сектор влади буде розглянуто в наступних розділах, концепція Я-В. Мюллера буде надалі

²³ Fico R. ODPÚŠŤAM A VARUJEM [відеозапис]. 2024. Facebook.
URL: https://www.facebook.com/robertficosk/videos/1620239408774269/?ref=embed_video&t=0.

залишатись аналітичним інструментом оцінки того, як теперішня словацька влада реалізує популістські практики в контексті свого урядування.

Прихід тандему Фіцо-Пеллегріні до влади також став каталізатором появи на політичній арені Словаччини інших суперечливих політичних акторів, які ставлять під загрозу демократичність держави і викликають занепокоєння серед просвіропейської частини словацького суспільства. Серед їх числа знаходиться Мартина Шимковічова – сучасна міністерка культури Словаччини, особистість та вплив на політику Словаччини якої буде розглянуто в наступному підрозділі даної роботи.

1.2 Політика міністерства культури: інструменти тиску та ідеологічне навантаження

Мартина Шимковічова – політикиня, що має досвід у політичній справі завдяки своєму членству у парламенті Словацької Республіки в період з 2016 по 2020 рік, і наразі займає посаду голови міністерства культури²⁴. Дана представниця словацького уряду належить до політичної партії «Slovenská národná strana» (укр. «Словацька національна партія»). Програма даної партії спрямована насамперед на питаннях зміцнення патріотизму серед словаків, підтримці національної ідентичності²⁵ та ідей християнства²⁶, що дає орієнтир на погляди та цінності самої Шимковічової. Перебування цієї політикині на посаді міністерки культури, а також прийняті нею за період правління рішення, викликали занепокоєння та негативну реакцію серед представників незалежного культурного сектору. Для подальшого аналізу та точності висновків необхідно розглянути кроки та публічні заяви міністерки, які

²⁴ *Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/ministerka-kultury/>*

²⁵ *Slovenská národná strana. Stanovy SNS (uznesené 2023). URL: https://www.sns.sk/wp-content/uploads/2023/11/STANOVY-SNS_UZ_2023.pdf*

²⁶ *Slovenská národná strana. Symbolika strany. URL: <https://www.sns.sk/o-nas/symbolika/>*

спровокували таке ставлення, а також проаналізувати їх вплив на свободу слова, медіа та культури у Словаччині.

Однією з найскандальніших подій, що негативно вплинули на репутацію даної міністерки, стало закриття «Rozhlas a televízia Slovenska» (укр. «*Радіо і телебачення Словаччини*») і перетворення її на підконтрольний уряду медіа-інструмент під назвою «Slovenská televízia a rozhlas» (укр. «*Словацьке телебачення і радіо*»)²⁷. Регулювання та вплив держави на процеси функціонування засобів масової інформації є негативною для демократії ознакою, а окрім цього, з позиції Я-В. Мюллера, дане рішення уряду – ознака популістської влади²¹.

Не дивлячись на те, що сам ресурс висловив повагу до такого рішення уряду Словацької Республіки, вищезгадана заява несла радше схвильований даним рішенням характер. В офіційній заяві про закриття «RTVS», яку було опубліковано на їх офіційному сайті, самим ресурсом було зауважено, що опозиція, зокрема і представники партії «Progresívne Slovensko», негативно поставилась до даного рішення уряду, називаючи це законом, який має на меті контролювати словацькі ЗМІ та намагались повпливати на те, аби він не був прийнятий. Також була додана цитата «Je to čierny deň pre nezávislý verejnoprávny priestor na Slovensku. Je to čierny deň pre mediálny priestor na Slovensku. A je to čierny deň pre občiansku spoločnosť na Slovensku. Je smutné, že 35 rokov po novembri '89 sa ukazuje, že tento štát držia vo svojich rukách politici a oligarchovia, a tí určujú budúcnosť Slovenska» (укр. «*Це чорний день для незалежного публічного простору в Словаччині. Це чорний день для медіапростору в Словаччині. І це чорний день для громадянського суспільства в Словаччині. Сумно, що через 35 років після листопада 1989 року виявляється, що ця держава перебуває в руках політиків та олігархів, і вони визначають*

²⁷ RTVS. Koniec RTVS: poslanci NR SR schválili nový zákon o STVR. 2024. URL: <https://www.stvr.sk/novinky/tipy-z-programu/367532/koniec-rtvs-poslanci-nr-sr-schvalili-novy-zakon-o-stvr>

майбутнє Словаччини»)²⁷. Підсумовуючи вищесказане, стає очевидним, що, враховуючи своє безсилля в даній ситуації, оригінальний ресурс не був задоволений рішенням уряду Роберта Фіцо.

Закриття згаданого вище незалежного інформаційного ресурсу – показовий, але не єдиний приклад спроби влади взяти під свій контроль словацькі медійний та культурний простори. Сама міністерка культури Словаччини в негативному тоні публічно висловлювалась щодо ЛГБТ+ спільноти, а також була звинувачена у расистських та ксенофобних заявах. В інтерв'ю для словацького інформаційного ресурсу «Торку» Шимковічова сказала, що тільки гетеросексуальні люди можуть будувати майбутнє, оскільки мають можливість народжувати дітей, в той час, як одностатеві пари не тільки «не мають можливості будувати майбутнє», але й стають загрозою для моральності, а також спричиняють розбещення суспільства, зокрема дітей. В цьому ж інтерв'ю міністерка говорить: «Európa vymiera, nerodia sa nové deti. Pretože je tu pretlak LGBTI a zvláštne, že pri bielej rase» (укр. «Європа вмирає: не народжуються нові діти. Причина — перенасичення ЛГБТІ, і що дивно, саме серед білої раси»)²⁸. Таким чином, вона не лише демонізує образ даної спільноти, звинувачуючи її у створенні демографічної кризи в Європі, але й робить акцент на тому, що дана загроза насамперед стосується саме білих європейців. Відповідно, скасування в січні 2024 року фінансової підтримки ЛГБТ+ проєктів могла бути пов'язана з особистою нетерпимістю міністерки до даної меншини.

Подібні дії влади також можуть бути прикладом її популістських настроїв. Оскільки, як було сказано вище, за Я-В. Мюллером, популісти прагнуть отримати монополію на визначення «народу», виключення окремих її груп, в даному числі представників ЛГБТ+ спільноти, можуть бути

²⁸ Topky. Ministerka Šimkovičová: Od exšéfa RTVS som žiadala externé zmluvy, doteraz ich nemám. YouTube. 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ehzhbin_2L8.

характерним проявом спроби нав'язати бачення того, яким є і повинно бути словацьке суспільство²¹.

Згідно з дослідженням «Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia» організації «ILGA Europe», що у своїй діяльності фокусується на питаннях реалій представників ЛГБТ+ спільноти, Словаччина не є сприятливою та безпечною для цієї меншини країною через накладені обмеження щодо проведення прайдів та інших подій, які мають на меті висвітлити проблематику сексуальної та гендерної різноманітності²⁹.

Говорячи про контекст культурного сектору, для підтвердження вищезгаданої тези в аналітичній роботі згадується рішення директорки Словацького національного театру Зузани Шапакової, назначеною на цю посаду Мартиною Шимковічовою. Дане рішення стосувалось скасування вистави з квір тематикою під назвою «Měsíční kámen» (укр. «Місячний камінь») і було виправдане самою директоркою тим, що контракт про проведення даної вистави був поданий занадто пізно. Перелічені вище події, що відбулись в культурній сфері Словаччини після приходу теперішнього уряду підтверджують висновки вищезгаданого дослідження «ILGA Europe» свідчать про те, сучасна словацька влада не забезпечує рівність та боротьбу з дискримінацією, а навпаки створює підґрунтя для маргіналізації квір-спільноти. На це рішення також негативно відреагувала культурна спільнота. «Otvorená Kultúra!» (укр. «Відкрита культура»), спільна ініціатива культурних інституцій зі всієї Словаччини, офіційно засудила таке рішення Шапакової: «Zuzana Ľapáková plní ideologické zadanie ministerky Šimkovičovej: prišla do SND normalizovať a čistiť verejný priestor od LGBTIQ+ ľudí a tým. Jej misia je hanebná a Otvorená Kultúra! ju tvrdo odsudzuje!» (укр. «Зузана Тяпакова

²⁹ ILGA-Europe. Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia 2025. 2025. URL: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2025/02/ILGA-Europe-Annual-Review-2025.pdf>

виконує ідеологічне завдання міністерки Шимковичової: вона прийшла до Словацького національного театру, щоб нормалізувати та очистити публічний простір від ЛГБТІК+ людей та тем. Її місія ганебна та «Otvorená Kultúra!» рішуче її засуджує!»³⁰.

Цензура, в тому числі в контексті мистецтва, є прикладом того, як популісти, надаючи собі право визначати морально-правильне і морально-неправильне, намагаються витіснити з публічного простору теми, які не відповідають їхньому уявленню про «справжнє» суспільство.

В тому ж січні 2024 року її рішенням було скасовано прийнятий у березні 2022 року закон, що забороняв співпрацю з російськими та білоруськими культурними осередками. Речник Шимковичової пояснив це тим, що «у світі існує десятки воєнних конфліктів»³¹, і культурні діячі не мають нести за це відповідальність. Посилаючись на проведений вище аналіз політичних рішень та публічних виступів Роберта Фіца, дана риторика збігається з проросійською позицією прем'єр-міністра держави, а подібні кроки, які легітимізують присутність та співпрацю з росією в Європі, ставлять під небезпеку весь регіон.

Одним з останніх рішень Міністерства культури Словаччини, що викликало найбільше обурення серед представників культурної сфери країни стало звільнення двох важливих її фігур: Александри Куси³², що обіймала посаду генеральної директорки Словацької Національної Галереї, та Матея

³⁰ Otvorená Kultúra. Zuzana Ľapáková prišla do SND normalizovať a čistiť verejný priestor od LGBTIQ+ ľudí a tém. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/OtvorenaKultura/posts/zuzana-%C5%A5ap%C3%A1kov%C3%A1-pri%C5%A1a-do-snd-normalizova%C5%A5-a-%C4%8Disti%C5%A5-verejn%C3%BD-priestor-od-lgbtq-%C4%BE/122178414518212292/>.

³¹ SME. Šimkovičová obnovila kultúrnu spoluprácu s Bieloruskom a Ruskom. URL: <https://domov.sme.sk/c/23271600/simkovicova-obnovila-kulturnu-spolupracu-s-bieloruskom-a-ruskom.html>.

³² Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry odvolala generálnu riaditeľku SNG Alexandru Kusú a poverila vedením krízového manažéra Antona Bittnera. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/ministerka-kultury-odvolala-generalnu-riaditelku-sng-alexandru-kusu-a-poverila-vedenim-krizoveho-manazera-antona-bittnera>.

Дрлічка³³, ексдиректора Словацького Національного Театру. Офіційно звільнення цих двох осіб було обґрунтовано «неефективністю управління», втім, на думку самих Куси та Дрлічка, а також представників сектора незалежної культури Словаччини, відсторонення було радше пов'язане з несумісністю їх політичних поглядів з риторикою Мартіни Шимковичової. Звільнення осіб лише за ознакою їх нелояльності до чинного уряду також характеризується Мюллером як популістська політика²¹.

Окремою проблемою для культурного сектору Словаччини за останні два роки став не тільки тиск з боку влади, але й брак фінансування. «Fond na podporu umenia» (укр. «Фонд підтримки мистецтв») – один із словацьких фондів, який раніше був незалежним і для багатьох культурних осередків, включно з обома проєктами Truc Sphérique, виступав одним з основних джерел фінансування. У квітні 2024 року, члени Національної Ради Словацької Республіки ухвалили рішення щодо зміни у керівництві структури, ввівши зміни до Закону про Фонд Підтримки, що передбачає, що Члени Ради фонду матимуть не 9, а 13 учасників, 7 з яких будуть назначатись міністеркою культури³⁴. Збільшення впливу Міністерства культури на це джерело фінансування в результаті понесло за собою скорочення фінансування проєктів, подібних на Stanica Žilina-Záriečie та Nová Synagóga. Завдяки багаторічному досвіду, підтримці партнерів, а також солідарності та фінансової підтримки місцевого населення, культурним центрам Truc Sphérique дотепер вдається продовжувати свою діяльність. Втім, від даного рішення постраждав ряд менших культурних проєктів. Це рішення стало черговим потрясінням культурної сфери за часи правління Мартіни Шимковичової та зробило свій внесок в активізацію протестних рухів,

³³ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry Martina Šimkovičová odvolala generálneho riaditeľa Slovenského národného divadla Mateja Drličku. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/ministerka-kultury-martina-simkovicova-odvolala-generalneho-riaditeľa-slovenskeho-narodneho-divadla-mateja-drlicku>.

³⁴ Zákon č. 284/2014 o Fonde na podporu umenia a o zmene. URL: <https://www.fpu.sk/wp-content/uploads/zz-2014-284-20240801-1.pdf>.

діяльність яких детальніше буде розглянута в наступному підрозділі даного розділу.

Підсумовуючи перелічені вище факти, можна дійти висновку, що теперішня міністерка культури Словаччини Мартіна Шимковічова становить безпосередню загрозу вільному функціонуванню незалежних культурних інституцій, які у своїй діяльності орієнтуються на підтримку основних принципів прав і свобод людини. Окрім цього, дії міністерки становлять загрозу для функціонування демократичних інституцій та посилення контролю з боку уряду Фіцо, оскільки такі рішення, як безпідставне звільнення керівників культурних інституцій, спроби керування медійним простором через вибіркове розподілення державного фінансування та просування лояльних владі осіб на ключові посади є порушенням прозорості та добросовісного врядування. Важливо зауважити, що прийняті нею контроверсійні політичні рішення та суперечливі висловлювання, зокрема й ті, що стосувались ЛГБТ+ спільноти, також йдуть наперекір базовим принципам недискримінації та рівності, яких дотримується у своїй діяльності Європейський Союз, що виносить питання культурної політики Словаччини на міжнародний рівень.

Як було згадано вище, руйнівні для свободи слова дії керівництва Словацької Республіки отримали негативний відклик зі сторони культурних інституцій та громадянського суспільства. В наступних розділах буде розглянуто яким чином словацька незалежна культура чинить опір не тільки рішенням міністерства культури Словаччини, але й уряду Фіцо як такому.

1.3 Суспільні настрої словацького населення у 2023–2025 роках

В контексті аналізу президентських та парламентських виборів 2023-2024 років, у даній роботі було частково окреслено суспільні настрої

словацького населення. Втім, оскільки аналіз передумов сучасної політичної ситуації Словаччини передбачав наведення даних та результатів соціологічних опитувань відповідних років, їх репрезентативність станом на 2025 рік є сумнівною. Задля того, аби продовжити дослідження та якомога точніші висновки, варто розглянути та проаналізувати більш актуальні емпіричні дані. Для цього у даному підрозділі увагу буде приділено аналізу результатів останнього соціологічного дослідження «GLOBSEC Trends 2025»³⁵ вищезгаданої словацьким аналітичним центром GLOBSEC, а також повторно використано «GLOBSEC Trends 2023», аби порівняти період перед останніми виборами із сучасністю і проаналізувати зміни у суспільних настроях словаків. В подальшому аналітичному розборі також буде використано дані дослідження «GLOBSEC Trends 2024»³⁶ для того, аби прослідкувати динаміку потенційних трансформацій громадської думки в Словаччині протягом останніх трьох років.

Оскільки вище були наведені висновки, що стосуються загроз демократії, доцільно розглянути питання суспільної довіри до владних органів. Рівень легітимності влади Словаччини в очах її громадян у 2023 році становив 18%, що є найнижчим показником за період з 2020 по 2025 рік. Втім, якщо в період з 2020 по 2022 рік рівень довіри до влади не перевищував поріг 33%, то після 2023, коли уряд став підпорядкованим Роберту Фіцо, цей показник підвищився до 39% у 2024 році і зазнав незначного зниження до 36% у 2025. Відповідно, з цього можна дійти висновку, що влада в Словаччині за останні 5 років не викликала у населення відчуття довіри та стабільності. Втім, теперішніє політичне керівництво спромоглось повернути суспільство до попереднього показника довіри, що, як було проаналізовано вище, значною мірою було спричинено нестабільністю та розгуртованністю попереднього уряду. Не дивлячись на контroversійність особистості Роберта Фіцо, його

³⁵ GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2025. READY FOR A NEW ERA?. 2025. URL: https://www.globsec.org/sites/default/files/2025-05/GLOBSEC%20Trends%202025_1.pdf.

³⁶ GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2024. CEE: A BRAVE NEW REGION?. 2024. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2024-05/GLOBSEC%20TRENDS%202024.pdf>.

повернення стало для Словаччини поверненням до стабільності – не ідеальної, але передбачуваної.

Станом на 2025 рік показник підтримки російської федерації як потенційного стратегічного партнера зріс до 32%, що на 7% більше, ніж той самий показник у 2023 році. Це свідчить про те, що з приходом теперішнього уряду до влади, фіксується посилення проросійської орієнтації в контексті міжнародної співпраці Словаччини. Втім, як зазначають автори даного дослідження, не дивлячись на зріст, теперішній показник все ще залишається значно нижчим, ніж до повномасштабного вторгнення в Україну, коли той становив 47%.

За останні два роки серед словацького суспільства зріс рівень підтримки членства їх країни в Європейському Союзі – показник, який у 2023 році становив 64% станом на 2025 рік виріс до 75%. Варто зауважити, що основний стрибок стався у період 2023-2024 років, коли підтримка виросла на 8%, досягнувши показника у 72%. Водночас, базуючись на даних цього соціологічного дослідження, відчуття «неважливості» Словаччини для вищезгаданого союзу, на якому зіграли Фіцо та Пеллегріні у своїх передвиборчих кампаніях, впав на 10% і наразі становить 60%.

У вступі свого дослідження за 2025 рік організація «GLOBSEC» коротко описує соціально-політичне становище кожної із розглянутих в ньому держав та робить підсумки проведеного аналізу, акцентуючи на характерних для кожного з регіонів тенденціях. У випадку Словаччини дослідники звернули увагу не тільки на зростаючий рівень підтримки росії як потенційного політичного союзника, але й на низький показник бажання захищати свою країну у випадку нападу іноземної держави – 49%. Відсутність мотивації стати на захист своєї держави може бути спричинена вищерозглянутою поляризацією словацького суспільства, що сприяє втраті відчуття національної єдності. Відповідно, у цьому контексті ставлення словаків до НАТО залишається спірним питанням. Станом на сьогодні, значний відсоток

населення Словаччини (43%) погодились з твердженням про те, що даний військово-політичний альянс є «агресивною організацією». Втім, в контексті питання виходу або збереження членства в НАТО, 72% словацьких респондентів надають перевагу продовженню подальшої співпраці з альянсом. Попри те, що даний показник Словаччини залишається одним із найнижчих в порівнянні з іншими опитаними країнами, було зафіксовано збільшення довіри до альянсу в порівнянні з 2023 роком, коли цей же показник становив 58%.

Тематика України та ставлення словаків до російсько-української війни піднімається в даному аналітичному дослідженні в рамках декількох питань. Насамперед варто зосередитись на розгляді питань, що демонструють ставлення словацького суспільства до стратегічних кроків України в даній війні, а також до потенційних сценаріїв її врегулювання. З набуттям досвіду та розвитком навичок української армії, а також підтримки іноземних стратегічних партнерів України, в контексті російсько-української війни постала нова динаміка – завдання Україною контрударів по території російської федерації. Разом з цим окремі міжнародні партнери української сторони висловили свою стурбованість, наголошуючи, що розширення військових дій на територію агресора може нести провокативний характер, який понесе за собою збільшення агресії з боку росії не тільки щодо України, але й в ширшому регіональному контексті. У контексті дослідженні «GLOBSEC» за 2025 рік респондентам було поставлене питання, що стосувалось підтримки права України наносити удари по території росії, на що рівно 50% словацьких відповідачів відповіли ствердно. З моменту початку повномасштабного вторгнення росії в Україну на міжнародній політичній арені, зокрема з приходом до влади Дональда Трампа, активніше почали розглядати питання територіальних поступок зі сторони України. В рамках даного соціологічного дослідження перед респондентами було поставлено твердження – «Ukraine should give up a portion of its territory for peace» (укр.

«Україна має відмовитися від частини своєї території заради миру»). Більше половини словацьких респондентів, а саме 52%, погодились з цим твердженням, що в результаті зробило Словаччину країною, чиє населення найбільше підтримує легітимізацію протиправної російської окупації серед інших країн, охоплених дослідженням. Варто зазначити, що 37% словацьких респондентів висловили своє негативне ставлення до цього твердження.

Говорячи про військову підтримку України, 34% представників словацького суспільства погодились з тим, що вона є необхідною і має бути надана Україні її стратегічними партнерами, зокрема з боку країн що входять до військово-політичного альянсу НАТО. Даний показник є майже ідентичним рівню підтримки ідеї про відмову від територіальних поступок, що свідчить про наявність в словацькому суспільстві ядра громадської думки, яке підтримує ідею збереження українського суверенітету без поступок агресору. Втім, більша частина словацьких респондентів стало дотримуються думки про те, що надання українській армії військової техніки та зброяння сприяє «непотрібному провадженню війни». Протягом періоду 2023-2025 рр. ставлення словаків до цього питання зазнавало незначних змін: станом на 2025 даний показник становить 64%, що на 1% більше в порівнянні з 2024 роком і на 5% менше, аніж у 2023 році.

Оскільки тематика даної роботи орієнтована на огляд та розбір діяльності словацьких культурних інституцій, в ряд яких входять недержавні організації, для подальшого аналізу значущою є думка громадськості про функціонування відповідних структур. В рамках цієї тематики респондентам було надано два ствердження: 1) «*«My country» should be doing more in supporting non-profit organisations (NGOs)*» (укр. *«Моя країна» повинна робити більше для підтримки неприбуткових організацій (НУО)*»); 2) «*The work of non-profit organisations (NGOs) is important for the functioning of a democratic society*» (укр. *«Робота некомерційних організацій (НУО) важлива для функціонування демократичного суспільства*»). Згідно з результатами,

половина словацького суспільства, а саме 52%, вважають функціонування таких організацій важливим і дотримуються думки, що держава повинна створювати комфортні умови для їх функціонування.

Підсумовуючи розглянуті вище питання, а також відповідні соціологічні дані, надані дослідженнями «GLOBSEC» в період 2023-2025 років, можна дійти висновку, що словацьке суспільно все ще знаходиться на етапі ідеологічного розколу. Що характерно, у більшості результатів опитувань фіксується тенденція розділення думок на дві протилежні одна одній позиції. За останні два роки спостерігається тенденція до зростання підтримки членства Словаччини та довіра до таких міжнародних структур як Європейський Союз та НАТО. Водночас зростає підтримка російської федерації – як на рівні владних структур, так і через частини словаків. Показово, що за цих умов словацьке суспільство демонструє вищий рівень довіри до владних структур, не дивлячись на характерну для нього вищезгадану поляризацію.

У подібному середовищі роль незалежних культурних інституцій набуває важливого значення для підтримки коректного функціонування демократичних процесів. В контексті наступних розділів буде детальніше розглянуто як уряд Роберта Фіцо змінив культурну сферу та яким чином за новостворених умов функціонують культурні інституції в сучасній Словаччині.

РОЗДІЛ 2. TRUC SPHÉRIQUE ЯК НЕЗАЛЕЖНИЙ КУЛЬТУРНИЙ АКТОР У СУЧАСНІЙ СЛОВАЧЧИНІ

2.1 Truc Sphérique та його культурні простори: історія, цінності, діяльність

Truc Sphérique – одна зі словацьких громадських неприбуткових організацій, що була заснована Марекком Адамовим та Робертом Блашко у 1998 році у місті Жиліна, територіальному центрі Жилінського Краю і п'ятому за кількістю населення місті Словаччини. В підпорядкування цієї організації наразі входять два культурні центри міста Жиліни – Stanica Žilina-Záriečie (укр. Станція Жиліна-Заречіє) та Nová synagóga (укр. Нова Синагога) і, відповідно, вся діяльність організації здійснюється саме на базі цих двох центрів, які виступають фізичними платформами для проведення заходів. Дана організація опікується культурними центрами, які вважаються не лише одними з найбільших в регіоні, але й у всій Словаччині³⁷. Для подальшого аналізу нижче буде детальніше розглянуто контекст їх створення, діяльність та вклад у розвиток міста, незалежної культури та безпечного простору для громадської участі, особливо для представників маргіналізованих груп.

«Ми «команда Truc Sphérique» започаткували термін «культурний центр», бо раніше «у Словаччині» його не використовували. Раніше це називали «музичний клуб» або «театр», але ми започаткували ці багатожанрові центри» (англ. оригінал: «*We «team of Truc Sphérique» started a term 'cultural centre', because it was not used before «in Slovakia». Before it was a 'music club' or it was a 'theatre', but we started these multi-genre centres*»), – говорить Роберт Блашко.

Stanica Žilina-Záriečie – один зі словацьких культурних центрів що був створений у вересні 2003, перший і ключовий проєкт громадського об'єднання Truc Sphérique. Використовується цей центр як простір для проведення

³⁷ Stanica Žilina-Záriečie. Podpora. URL: <https://www.stanica.sk/podpora/>.

концертів, театральних та танцювальних виступів, ярмарок, фестивалей, кінопоказів та дискусій, сімейного дозвілля, гуртків для дітей та дорослих, а також ряду інших активностей, які дозволяють місцевій спільноті цікаво та корисно проводити час. Даний культурний центр розташований у будівлі, яка до його створення функціонувала лише як одна із залізничних станцій, в результаті чого сьогодні він поєднує в собі дві функції – транспортну, як місце, яке пропонує пасажерам приміських потягів залу очікування та точку продажу квитків, а також, більш домінантну, вищезгадану культурну функцію.

У 2010 році місцева єврейська громада на чолі з Петером Франклом та Павелом Франклом звернулася до команди Stanica Žilina-Záriečie, зокрема до вищезгаданих Марека Адамова та Роберта Блашко, з пропозицією розширення проєкту Truc Sphérique і відкриття ще одного культурного центру на місці старої місцевої синагоги. Через декілька років після побудови синагоги, що завершилась у 1930-х роках, жилінській єврейській громаді майже не вдалось використати за її первісним задумом в результаті репресій. Протягом минулого століття, зокрема під впливом соціалістичної епохи, призначення самої будівлі синагоги варіювалось – від зернового складу під час Другої світової війни до будинку культури, університетської аудиторії у середині ХХ століття, та кінотеатру, який пропрацював до листопаду 2010 року. Відповідно, в результаті вищезгаданих перетворень, зсередини будівля остаточно втратила свій першочерговий вигляд. Відкриття культурного центру передбачало повне відновлення цієї синагоги, але не дивлячись на обмеженість ресурсів та брак людей, командою було прийнято рішення про реконструкцію, яка в результаті відбувалась до з 2012 по 2017 рік³⁸.

Наразі цей центр, який, як вже згадувалось вище, має назву Nová Synagóga, поєднує минуле з сучасним, залишивши окремі елементи оригінального оздоблення будівлі, зокрема фрагменти первісних стін. Хоч ця синагога не використовується за своїм прямим призначенням, центр відіграє важливу роль у підтримці місцевої єврейської спільноти, надаючи їй

³⁸ Nová synagóga Žilina. História. URL: <https://novasynagoga.sk/historia/>.

представникам простір для проведення власних заходів. Наприклад, серед найважливіших заходів для єврейської громади Жиліни є щорічна «Хо́да Врба-Вецлер», у рамках якої Nová Synagóga стає фінальною точкою³⁹. Ця подія бере свій початок у концентраційному таборі Аушвіц, що знаходиться у Польщі, і, передбачаючи шестиденну ходу довжиною понад 120 кілометрів, має на меті відтворити шлях двох словацьких євреїв Альфреда Ветцлера та Рудольфа Врби, яким вдалось втекти з вищезгаданого концентраційного табору у 1944 році та дібратись до Жиліни. Тут вони знайшли укриття і стали одними із перших людей, які поділились жахами, які відбувались за стінами Аушвіцу⁴⁰. Відповідно, команда Truc Sphérique не тільки відновила важливу для єврейської громади будову, перетворивши її на простір де сьогодні проводяться переважно класичні концерти, ярмарки, освітні програми для школярів, дискусії та конференції, але й зберегла при цьому історичний контекст місця, з повагою ставлячись та надаючи важливу роль потребам спільноти, якій ця будівля по праву належить.

Хоч теоретично Nová Synagóga не є філіалом Stanica Žilina-Záriečie, а працює як окремий культурний осередок, варто враховувати, що керівництво і команда цього центру – ті самі люди, що керують і працюють у культурному центрі Stanica. Відповідно, принципи та цінності, що стоять за діяльність обох центрів ідентичні.

«На незвіданій карті сьогодення ми хочемо бути центром, де є критичне мислення, творчість та освіта» (слов. оригінал: «*Na neoznačenej mape súčasnosti chceme byť prestupným uzlom, v ktorom sa kriticky uvažuje, tvorí a vzdeláva*»)⁴¹ – так описують свою роль команда Truc Sphérique. Окрім цього, в рамках даного дослідження було проведено інтерв'ю з одним із директорів даної організації – Робертом Блашко. В контексті опису головних для культурного центру цінностей він сказав: «Ми [виступаємо] за інклюзивність, ми «виступаємо» за меншини» (англ. оригінал «*We are for inclusion, we are for minoroties*»). Для

³⁹ Vrba Wetzler Memorial. Trasa pochodu. URL: <https://www.vrbawetzler.sk/en/trasa>.

⁴⁰ Vrba Wetzler Memorial. O Pochode. URL: <https://www.vrbawetzler.sk/en/o-pochode>.

⁴¹ Stanica Žilina-Záriečie. O Stanici. URL: <https://www.stanica.sk/o-stanici/>.

подальшого аналізу впливає потреба розглянути та проаналізувати головні заходи та події, що організовуються цим центром. Задля здобуття актуальних, на офіційних сайтах Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga було розглянуто сторінки «Program» (укр. «Програма»), що містить інформацію про майбутні події, та «Archive» (укр. «Архів»), що містить інформацію про минулі заходи, а також фізичні копії програм центру випущені з січня по травень 2025 року. Найчастіше в розкладі активностей зустрічались наступні категорії: театр, танцювальне шоу, концерт, кінопоказ, дискусія, дитячий захід, мистецький захід, вечір поезії, тематична зустріч (для, наприклад, представників ЛГБТК+ спільноти, вегетаріанців, українських переселенців тощо). Будівля Stanica Žilina-Záriečie також є місцем проведення заходів та фестивалів для молоді, що організовуються його підрозділом Young Office Žilina.

В програмі Stanica та Nová Synagóga також присутні акції протесту, які хоч і не відбуваються на території самих центрів, але підтримуються та організовуються ним у співпраці з іншими культурними осередками міста.

Окрім протестів, політична позиція Truc Sphérique демонструється через інші заходи, які організовуються в обох культурних центрах. Наприклад, в програмах Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga часто зустрічаються театральні виступи, що підіймають важливі соціально-політичні теми, зокрема питання гендерної нерівності, гомофобії, расизму, зміни клімату, корупції та війни в Україні. Під час кінопоказів, що проводяться щотижня, також часто транслюються документальні фільми з політизованим характером. Зокрема, одним з найуспішніших таких показів, який проходив в обох культурних центрах організації, став показ фільму «Prezidentka» (укр. «Президентка»)⁴², який демонструє глядачу як події з професійної сфери, так і елементи приватного життя колишньої президентки Словачької Республіки Зузани Чапутової. Важливість цього фільму полягає не тільки в демонстрації викликів, з якими стикалась Чапутова протягом свого правління, зокрема

⁴² Stanica Žilina-Záriečie. Podujatie: Pohyb je zdravý. URL: https://www.stanica.sk/event-detail/673af44dab3bc71c184faa86/?lang=sk_SK.

таких як сексизм та нападки проросійської опозиції, але й в тому, що показ цього фільму – це символічний жест підтримки експрезидентки та тих цінностей, які вона відстоювала протягом перебування на цій посаді. Це – не перший випадок демонстрації підтримки до експрезидентки, оскільки Зузана Чапутова вже мала попередній досвід кооперації з Truc Sphérique, відвідавши Nová synagóga в рамках проведення дискусії «Návrat k ľudskosti» (укр. «Повернення до людяності») у 2022 році⁴³. Вихід фільму припав на кінець 2024 року, коли влада вже певний час була повністю закріплена за проросійським тандемом Фіцо-Пеллегріні, чиє обрання стало проґрашем для всього євроорієнтованого населення Словаччини і прямою загрозою для свободи слова та існування таких культурних осередків, як Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga.

Окрім кінопоказів документальних фільмів про російсько-українську війну, обидва центри також стають місцями для проведення подій, присвячених підтримці української спільноти, що проживає в місті Жиліна. Зокрема, з 2022 року, 24 серпня Truc Sphérique щорічно надає українським переселенцям місце для святкування Дня Незалежності, організовуючи цю подію за підтримки місцевої громадської організації Ukrajinský Dom Žilina (укр. Український Дім Жиліна). Кооперація цих двох місцевих громадських організацій щорічно відбувається 24 лютого, у дату початку повномасштабного вторгнення росії на території України, а саме в рамках проведення події, присвяченої солідарності з українським народом. У лютому 2025 року, в день третьої річниці повномасштабної російсько-української війни, біля будівлі Nová synagóga було проведено захід, основним завданням якого було вшанування жертв даної війни та висловлення підтримки місцевій українській спільноті, що є важливим для посилення міжкультурного діалогу, зокрема в контексті сучасної суспільно-політичної ситуації в Словаччині⁴⁴.

⁴³ TASR. Oznámenie: Program prezidentky SR Zuzany Čaputovej. 2022. URL: <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2022041200000407>.

⁴⁴ Nová synagóga Žilina. Pripomínáme si smutné 3. výročie vojny na Ukrajine a zapálime sviečky na Mariánskom námestí. URL: https://novasynagoga.sk/event-detail/67b59a6d0f3cc2e84c9097b9/?lang=sk_SK

В програмі центрів також регулярно трапляються концерти українських артистів та театральні виступи українських труп, суть яких часто, але не завжди зводиться до висвітлення досвіду війни. Окрім цього, в рамках своєї діяльності Truc Sphérique пропонує міжнародним митцям художні резиденції. У 2025 році таку можливість отримала українська художниця Тереза Барабаш з Ужгорода і її проєкт «Domov» (укр. «Дім») ⁴⁵. Надання українській спільноті платформи для поширення свого досвіду, пов'язаного з російсько-українською війною є безперечно важливим і необхідним явищем. Втім, створення українським митцям умов для реалізації свого артистичного потенціалу відірваного від контексту війни також є необхідним, зокрема задля самовираження та уникнення редукції України лише до тематики війни.

У травні 2025 року Truc Sphérique також виступив одним з партнерів інсталяції «Zničená sanitka» (укр. «Знищена швидка допомога») на одній з центральних площ Жиліни, мета якої продемонструвати місцевим жителям результати російської агресії на прикладі знищеної карети швидкої допомоги «Оксана», що була передана Словаччиною Україні в 2024 році ⁴⁶. Окрім цього, метою цієї інсталяції є збір коштів на нову карету швидкої допомоги, яка в результаті також буде відправлена в Україну.

Не дивлячись на безумовну і відкриту підтримку організацією України в контексті російсько-української війни, до діалогу запрошуються не тільки українці, але й росіяни, що виїхали з росії та проживають наразі в Європі. Варто враховувати, що позиція європейських суспільств щодо росіян дещо менш радикальна в порівнянні з нашим, що можна пояснити відсутністю у європейців такого самого підґрунтя та мотивів відчувати неприязнь росіян, які мають українці. Свою позицію запрошені росіяни демонструють через дискусії та театральні виступи, в яких підіймають тему російсько-української війни, говорячи про неї через призму того, як вона повпливала на їх життя.

⁴⁵ Stanica Žilina-Záriečie. Tereza Barabash: DOMOV / Artist talk / prezentácia tvorby – Filmový večer a diskusia. URL: https://www.stanica.sk/event-detail/678e1080554458b576cf022c/?lang=sk_SK.

⁴⁶ Nová synagóga Žilina. Podujatie: Sanitka Oksana v Žiline na Námestí A. Hlinku (8. – 17. 5. 2025). URL: https://novasynagoga.sk/event-detail/6814eef51709428b71ce33d8/?lang=sk_SK.

За словами Роберта Блашко, на початку даний культурний центр був в основному орієнтований на підтримку сучасного мистецтва, але «за ці 25 років сталося так, що ми [команда Truc Sphérique] все більше і більше стали фокусуватись на спільноті» (*англ. оригінал: «...over the last 25 years it was that we were more and more focused on the community»*). Втім, не дивлячись на те, що центр по сьогодні продовжує орієнтуватись на митців, в інтерв'ю Роберт Блашко зауважує що Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga ніколи не були аполітичними. Водночас він відмітив: «Ми [команда Truc Sphérique] не підтримуємо жодну політичну групу, але ми вважаємо себе політичними, що означає що ми продемократичні, проєвропейські, виступаємо проти крайніх правих «сил»» (*англ. оригінал: «We are not supporting any political group, but we consider ourselves political, which means we are pro-democratic, pro-european, against extreme right and so on»*). Відповідно, у випадку виборів жоден з обидвох культурних центрів не агітує голосувати за конкретного кандидата або партію, а радше наголошують на важливості виконання свого громадянського обов'язку – відвідування виборів (*англ. оригінал: «When there is an election, we just ask people to be active and go to vote»*).

Таким чином, проаналізувавши все вищесказане, можна дійти висновку, що Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga – два культурні осередки, які у своїй діяльності фокусуються на розвитку сучасного мистецтва та підтримці молодих митців. Водночас даний культурний осередок – це політична платформа, за допомогою якої їх команда підтримує проєвропейські цінності, виступає проти дійсної проросійської влади, підтримує меншини та працюють на благо локальної спільноти.

2.2 Незалежні та державні культурні інституції: відмінності в управлінні, фінансуванні та політичній автономії

Культура – важливий для процесу формування свідомості та ціннісних орієнтацій людини елемент. Різноманіття культурних інституцій, їх поглядів

та наративів, є настільки ж важливим, як наявність плюралізму думок у державних органах. У ситуаціях, коли держава намагається підпорядкувати собі весь культурний сектор, а окремі культурні інституції опиняються під контролем тих наративів, які намагається нав'язати влада, може виникнути загроза поширення авторитарних тенденцій у державі, що детальніше буде розглянуто в Розділі 3 даної роботи. Саме для забезпечення простору для критичного мислення та вільного висловлення думок існують незалежні культурні організації, тобто ті, що функціонують автономно від держави.

Задля того, аби зрозуміти важливість існування даних автономних культурних осередків, потрібно насамперед розглянути відмінності незалежного культурного сектору та тих культурних інституцій, на чие функціонування впливає держава. Для цього в подальшому аналізі частково буде використано роботу «The Theories of Non-profits: A Reality Check from Slovakia»⁴⁷ словацьких дослідників Марії Муррей Свідроньової, Габрієли Вацекової та Владислава Валентінова, яка розглядає теоретичні підстави виникнення та функціонування недержавних організацій.

Основною відмінністю обох типів культурних центрів полягає у принципі їх управління. Неурядові організації автономні у цьому питанні – оскільки в даних структурах відсутня ієрархія, керівники обираються безпосередньо в рамках того чи іншого культурного осередку. Говорячи про особливості діяльності таких організацій, як Роберт Блашко зазначив: «Це ініціатива знизу: починаєш з нуля і поступово вибудовуєш щось більше» (*англ. оригінал: «It's bottom-up. You start from zero, and then you built something bigger»*). В контексті державних культурних інституцій, наприклад, Словацький національний театр або Словацька національна галерея, відповідальність за призначення осіб на керівні посади або їх звільнення лежить на міністерстві культури. Керівники великою мірою впливають на визначення основних аспектів, що стосуються функціонування

⁴⁷ Svidroňová M., Vaceková G., Valentínov V. *The theories of non-profits: A reality check from Slovakia. Journal of Central European Non-Profit Studies*. 2016. С. 45–68.

підпорядкованих їм інституцій, і, відповідно, напряду впливають на порядок денний інституції, а також на визначення основних ідей та цінностей, на яких ця інституція орієнтується у своїй діяльності. Якщо політика уряду збігається з поглядами представників незалежного культурного сектору, порядок денний обох типів культурних інституцій може бути схожим. Втім, наприклад, державні культурні осередки, підпорядковуючись уряду, можуть використовуватись задля популяризації вигідних владі наративів та формування офіційного дискурсу. Відповідно, якщо влада, наприклад, не підтримує представників ЛГБТ+ спільноти у риторичі свого правління, державні культурні осередки можуть уникати дану тематику в рамках своїх програм. У Розділі 1 даної роботи, а саме в контексті аналізу загроз демократії, які створює міністерство культури Словаччини сьогодні, було наведено конкретний приклад того, як керівна особа, назначена міністеркою культури Мартіною Шимковичовою, посприяла скасуванню тематичної квір-вистави.

Також відмінність державних культурних інституцій і незалежних культурних центрів, як Stanica Žilina-Záriečie або Nová synagóga, лежить у шляхах фінансування. Оскільки перший тип повністю підпорядковується міністерству культури, його фінансування насамперед залежить напряду від уряду. У випадку неурядових організацій, шляхи фінансування можуть варіюватись. Наприклад, культурні центри Truc Sphérique мають декілька шляхів забезпечення своєї діяльності коштами – серед них гранти, зокрема й гранти від «Fond na podporu umenia», на діяльність якого міністерство культури частково розширило свій контроль. Окрім цього, у Словаччині працює система 2%, яка передбачає можливість переведення 2% зі своїх сплачених податків за минулий рік на рахунок обраної неурядової організації⁴⁸. Оскільки Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga підпадають під дану категорію, будь-яка охоча особа може підтримати діяльність цих центрів завдяки своєму внеску. Такий механізм успішно реалізується на практиці Truc

⁴⁸ Finančná správa Slovenskej republiky. Podmienky na poukázanie podielu zaplatenej dane. URL: <https://podpora.financnasprava.sk/074158-Podmienky-na-pouk%C3%A1zanie-podielu-zaplatenej-dane>.

Sphérique, які відзначають, що без цих 2% діяльність жодного з цих двох культурних центрів була б неможлива³⁷. Втім, за словами Роберта Блашко, Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga є винятком серед культурних центрів, оскільки для більшості даний механізм не є дієвим, оскільки люди надають перевагу допомозі дітям, що мають проблеми зі здоров'ям.

Відповідно, на основі цього можна дійти висновку, що незалежний культурний сектор в порівнянні з державним передбачає більш нестабільне фінансове середовище для діяльності, оскільки рівень фінансування залежить від дій та рішень керівництва.

Серед відмінностей державних та незалежних культурних установ назвав саму структуру організації та підхід до функціонування: «Ми «незалежні культурні центри» спираємося на підтримку громади та реагуємо на місцеві ситуації. Ми також є місцями експериментів. Якщо існує повністю сформована інституція, ви не можете по-справжньому експериментувати та витратити свій бюджет на експериментальні програми, оскільки це може зазнати невдачі. Багато митців, які були з нами пов'язані, казали, що однією з найцінніших речей у співпраці з нами було те, що «ми можемо зазнати невдачі». Тож ми як науковці, ми проводимо експерименти, і багато з них зазнають невдачі. Але деякі з них – ні» (англ. оригінал: «*We «independent cultural centres» base on community support, and respond to local situations. We are also places of experimentation. If you have a fully established institution, you cannot really experiment and put your budget on experimental programs, as it may fail. Many artists that were connected to us said that one of the most valuable thing about working with us was that «we can fail». So we are like the scientists, we do experiments and many of them fail. But some of them don't»*).

Постає питання того, для чого виникають недержавні організації. Говорячи про причини виникнення, автори вищезгаданої наукової роботи говорять: «...people are using the nonprofit sector as an outlet for the realization of those values that cannot be expressed through the dominant for-profit and public institutions» (укр. «...люди використовують некомерційний сектор як засіб

реалізації тих цінностей, які неможливо виразити через домінуючі комерційні та державні інституції»⁴⁷. Відповідно, такі культурні інституції, як Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga, що належать до незалежного культурного сектору Словаччини, стають тими платформами, через які реалізуються важливі для суспільства ініціативи, зокрема й ті, які виходять за рамки значущих для державного культурного сектору питань. Наприклад, в країнах, де уряд негативно ставиться до біженців, дані осередки можуть стати безпечним місцем для проведення освітніх програм, дискусій, мистецьких подій орієнтованих не тільки на демонстрацію досвіду ігнорованої державою меншини, але й задля інтеграції її представників у суспільний контекст. Як було проаналізовано вище, на практиці Truc Sphérique продемонструвала правдивість даної тези через підтримку локальної української спільноти.

Як було згадано на початку цього підрозділу, важливість існування таких інституцій полягає в створенні простору для плюралізму думок. Неурядові організації, в тому числі й такі культурні центри як Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga, що не є лояльними до чинної влади, можуть сприйматись нею як опозиційні сили та потенційна загроза. Це підтверджується вищезгаданими заявами Роберта Фіцо пов'язаними з замахом на його вбивство, в рамках яких наряду з опозиційними політичними партіями було згадано засоби масової інформації та неурядові організації. Відповідно, можна дійти висновку, що роль Truc Sphérique та інших подібних організацій не можна недооцінювати. В наступному розділі буде детальніше розглянута протестна діяльність неурядових організацій, зокрема Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga.

РОЗДІЛ 3. TRUC SPHÉRIQUE ЯК ПРОСТІР ГРОМАДЯНСЬКОЇ НЕЗГОДИ У СУЧАСНІЙ СЛОВАЧЧИНІ

3.1 Реакція Truc Sphérique на політичний тиск

Посилаючись на уривки інтерв'ю з Робертом Блашко, директором громадської асоціації Truc Sphérique, діяльність їх центру «завжди мала політичний вимір» (*англ. оригінал: «Stanica «and Nová Synagóga» always had a political dimension*) і протягом років їм неодноразово доводилось стикатись з відстоюванням своїх політичних прав, інклюзивності та прав меншин. Зокрема Блашко навів приклад локального активізму, в рамках якого у 2006 Truc Sphérique, об'єднавшись з іншими місцевими культурними центрами та активістами, добились зняття з посади мера корупційного політика Яна Слота, який перебував на даній посаді 16 років.

У відповідь на свою проєвропейську позицію, дана громадська асоціація ставала жертвою тиску та, на думку директора, ідеологічно вмотивованих погроз. Зокрема, в інтерв'ю Роберт Блашко згадав акт спалення однієї з будівель Stanica Žilina-Záriečie, що мала назве «S2». «Результати «розслідування» говорили про те, що пожежа почалась ззовні, тобто це не було спричиненою нашою електромережею» (*англ. оригінал: «The results «of investigation» were saying that the fire started from outside, so it was not from our electricity*). Втім, за словами поліції, не вдалось встановити чи пожежа була спричинена умисно, чи випадково. Сам директор та команда центру вважає, що дана ситуація виникла у результаті дій організації, яка вивісила прапор ЛГБТ+ спільноти задля протесту колишній міністерці культури від партії «Smer» та підтримки цієї меншини, чії культурні проєкти блокувались урядом. Не враховуючи той факт, що зв'язок між висловленням протесту та даною пожежею офіційно не був встановлений, ця ситуація – потенційний приклад того, яких наслідків може набувати антивладний протест. Сьогодні логотип Stanica Žilina-Záriečie, розміщений на самій будівлі центру,

стилістично оформлений у кольорах ЛГБТ прапору, що демонструє, що організація продовжує відстоювати важливі для себе цінності попри потенційні погрози та подібні до спалення «S2» акти вандалізму.

В сучасному контексті дана неурядова жилінська організація залишається активним актором громадського суспільства і продовжує відстоювати свою політичну позицію. Через спроби надмірного контролю над культурним сектором, влада Словацької Республіки створює ряд викликів для осередків незалежної культури, в тому числі для культурних центрів Stanica Žilina-Záriečie та Nová Synagóga. Сьогодні посаду міністерки культури Словаччини займає Мартіна Шимковічова, яка, як було розглянуто в Розділі 1 даної роботи, безпосередньо ініціює ряд вищезгаданих викликів. Посилаючись на попередній розділ даної роботи, який описує цінності та політичні погляди жилінської громадської організації Truc Sphérique, можна дійти висновку, що вони так само не збігаються з поглядами Міністерства культури, що створює підґрунтя для ворожнечі між цими двома структурами.

Як було згадано раніше, певні рішення міністерки культури Словаччини викликали хвилю занепокоєння в культурному секторі. В результаті цього словацькі культурні осередки об'єдналися в контексті проекту «Kultúrny štrajk!» (укр. «Культурний страйк!»), що почався у вересні 2024 року і став реакцією на деструктивні дії влади. Координація цього страйку відбувається завдяки вищезгаданій платформі «Otvorená Kultúra!», яка об'єднує близько 300 культурних організацій. Завдяки цьому даний протестний проєкт не лише масово поширився не ряд словацьких міст, але й отримав підтримку партнерів з культурних центрів Чехії та Австрії. На офіційному сайті страйку його учасники, говорячи про його передумови та причини, зазначають, що керівництво культурної сфери погрожує та придушує ті організації, які не підпадають під її риторику, а вимоги самого страйку окреслюють трьома основними пунктами: припинення ідеологічної цензури, доступ дійсно компетентних кадрів до управління сферою, а також фінансової стабілізації сектору. Сам страйк поділений на декілька етапів, настання яких залежить від

конкретного культурного осередку та її робітників. Наразі більшість учасники цього руху перебувають на першому офіційному етапі, який має назву «Štrajková pohotovosť» (укр. «*Страйкова готовність*») і передбачає мирні акції, візуальну символіку (наприклад, банери, наліпки, або значки). Втім, у випадку погіршення умов праці робітників тих чи інших культурних осередків, культурні осередки можуть перейти на наступний, більш радикальний етап під назвою «Ostrý štrajk» (укр. «*Активний страйк*»), який передбачає фактичне припинення роботи цих осередків. Активна фаза страйку більшості культурних осередків, що беруть у ньому участь, в результаті може також призвести до ескалації тиску з їх сторони, що, наприклад, може бути символічно продемонстрована через втручання та переривання вистав, виступів та концертів що проходять у тих культурних установах, що ідеологічно підпорядковуються Міністерству культури Словаччини.

Як одна з найбільших незалежних культурних ініціатив в Словацькій Республіці, команда Tisc Sphérique також є важливою складовою цього протестного руху і моментально знаходиться на першому його етапі, беручи участь у мирних протестних акціях, а також підтримуючи рух символічно за допомогою візуальної символіки, зокрема тематичних наліпок на дверях обох центрів, а також банерів та плакатів, що демонструються на стінах обох культурних центрів.

Офіційно Мартіна Шимковічова ніколи прямо не виступала проти команди Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga і не реагувала на їх антиурядову діяльність. Втім, в одній із публікацій на своїй офіційній сторінці у соціальній мережі «Facebook», вона, говорячи про гранти від «Fond na podporu umenia» надані так званим «псевдокультурним організаціям», зосередила свою увагу на одному конкретному громадському об'єднанні: «Наприклад, ми реєструємо там некомерційну організацію, яка має гарантовану круглу субсидію у розмірі 200 тисяч євро щорічно до 2026 року. Така щедра допомога, звичайно, означає, що вищезгадана некомерційна організація активно працює в рамках т. зв. «Культурного Страйку!» –

політичної акції тиску з боку ваших громадських організацій з метою усунення мене з посади міністра культури. Люди з його керівництва надзвичайно активно виступають публічно на протестах проти Міністерства культури та проти мене, і героїчно неодноразово закликають до страйків» (слов. оригінал: «Evidujeme tam napríklad neziskovú organizáciu, ktorá má každoročne a až do roku 2026 garantovanú okrúhlu dotáciu 200 tisíc eur. Taká štedrá pomoc samozrejme znamená, že uvedená neziskovka aktívne pracuje na poli tzv. »kultúrneho štrajku« – politickej nátlakovej akcie vašich mimovládok, na moje odstránenie z pozície ministerky kultúry. Ľudia z jej vedenia mimoriadne aktívne verejne vystupujú na protestoch proti ministerstvu kultúry a proti mne a hrdinsky opakovane vyzývajú na štrajky»)⁴⁹. В рамках інтерв'ю Роберт Блашко зазначив, що Truc Sphérique – єдина громадська організація Словаччини, що за обсягом грантового фінансування, тривалістю його дії та своєю публічною позицією підпадає під наданий Шимковічовою опис.

Окрім цього, в Жиліні також проходять проєвропейські протести, що згадувались у Розділі 2 даної роботи. Метою цих мирних протестних акцій є демонстрація того, що словацьке суспільство, як було продемонстровано в аналізі суспільних настроїв 2023-2025, не проросійське суспільство яке погоджується з риторикою уряду. Не дивлячись на важливий вклад Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga в організацію даних демонстрацій у місті своєї діяльності, до їх підготовки та проведення залучаються й інші неурядові організації міста. На самих протестах зазвичай присутні локальні активісти, представники партії «Progresívne Slovensko» та «Sloboda a Solidarita» (укр. «Свобода та солідарність»). За період січня-травня 2025 в програмі центрів налічується 9 акцій протесту та маршів, головна тема яких побудований навколо лозунгів «Slovensko je Európa» (укр. «Словаччина – це Європа») та «Slovensko nie je Rusko» (укр. «Словаччина – не росія»). Пов'язані дані лозунги

⁴⁹ Šimkovičová M. Dnes sa ma opozícia snaží odvolať v Národnej rade SR. Nech sa páči - prečítajte si, čo som povedala v mojom úvodnom prejave.. Facebook, 2024. URL: <https://www.facebook.com/100044411260118/posts/1105744177582614/?mibextid=WC7FNe&rdid=BPrDeZF9UT0Oo2Re#>.

з проросійськими орієнтаціями, зокрема в зовнішній політиці, керівництва Словацької Республіки, зокрема прем'єр-міністра Роберта Фіцо та президента Петера Пеллегріні, що було детальніше розглянуто в Розділі 1.

В контексті діяльності Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga, висловлення громадської незгоди демонструється не лише через вищезгадані протести, але й безпосередньо через мистецтво. Як було проаналізовано в рамках огляду програм обидвох центрів, в стінах Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga незгода з антидемократичними та антиєвропейськими цінностями, які сьогодні превалюють серед державних органів влади, можлива у формі театральної вистави, танцювального виступу, або наданням простору для творчості суспільним групам, які виключає зі своєї риторики уряд.

Вище також було згадано ініціативу Truc Sphérique, що була спрямована на збір коштів для машин швидкої допомоги для України. В рамках проведеного інтерв'ю, Роберт Блашко сказав, що дана ініціатива зазнала акту вандалізму руками одного з місцевих активістів, сина вищезгаданого корумпованого мера Жиліни: «Він «син колишнього мера Жиліни» розвісив проросійські заяви «на кареті швидкої допомоги» про те, що Україна вбиває дітей Донбасу, що там є ці фашистські угруповання» (*англ. оригінал: «He «son of ex-major of Žilina» put pro-Russian statements «on the ambulance» that Ukraine is killing the kids of Donbass, that there are these fascist groups»*). Дана ситуація підтверджує той факт, що російська пропаганда успішно проникла в словацький інформаційний простір та в реальному часі продовжує впливати на їх свідомість, зокрема за участі лояльного до російської федерації уряду.

3.2 Майбутнє незалежної культури в Словаччині: виклики та прогнози

Аналізуючи вищерозглянуті факти, можна сформулювати попереднє бачення потенційного стану культурного сектору на найближчі роки. У даному розділі буде також використано інформацію, здобуту в результаті інтерв'ю з Робертом Блашком, одним із директорів Truc Sphérique та особою,

багаторічний досвід у сфері незалежної культури якого допоможе в наданні реалістичної оцінки галузі.

Задля подальшого прогнозування важливо насамперед чітко окреслити та підбити підсумки щодо становища незалежного культурного сектору в Словаччині станом на 2025 рік. Вищезгаданий директор Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga зазначає: «Ми відстоюємо європейські цінності, підтримуємо Україну, відстоюємо права меншини, що в Словаччині означає ЛГБТ «спільнота» та люди з інвалідністю. «Ми намагаємося» бути максимально відкритими, але проблема сьогодні полягає в тому, як розділене суспільство. Тобто ви відстоюєте одне, а є інша частина суспільства, яка вас ненавидить. Зараз це 50 на 50. Тож є 50% населення, і для них ми є видимим ворогом» (*англ. оригінал: «We stand for European values, stand for Ukraine, for minorities rights, which in Slovakia means LGBT and people with disabilities. «We are trying» To be as open as it is possible, but the problem nowadays is how the society is divided. So you stand for this, and there is another part of the society that hates you. Now it's 50-50. So there is 50% of the population, and for them, we are a visible enemy»*). Дана теза Роберта Блашко чітко характеризує відношення значної частини словацького суспільства до незалежного культурного сектору, а також узгоджується з описаними вище висновками про розкол суспільства. Продовжуючи свою думку, він назвав чинну ситуацію наймасштабнішим нападом на неурядові громадські організації з часів Оксамитової революції.

Оскільки міністерство культури Словаччини активно намагається придушити неурядові проекти, чия діяльність охоплює тематики, які словацьким урядом вважаються «неважливими» або «неправильними», наразі ситуація для незалежного культурного сектору не характеризується позитивною динамікою. Неурядові організації – часто нестабільні у фінансовому плані установи, діяльність яких може бути припинена в результаті тиску та відповідних дій уряду, що сьогодні є реальністю для словацького культурного контексту, зокрема для ЛГБТ+ проектів. «Вони,

«культурні центри» завжди були місцями свободи. І звісно ця свобода зазнає атак зі сторони людей, яким подобається автократія» (*англ. оригінал: «They «cultural centres» were always the places of freedom. And of course the freedom is attacked by people who like autocracy»*), – каже Роберт Блашко.

Негативні перспективи майбутнього незалежної культури Словаччини також зумовлені збільшеним контролем медіа та культури з боку держави. Як було згадано вище, таке явище є деструктивним для свободи слова та плюралізму думок, і може використовуватись для нав'язування суспільству пропагандистських наративів, що в результаті може призвести до глибших негативних наслідків. Задля збільшення свого контролю на культурну сферу, чинна влада вносить зміни у нормативно-правові акти. Таким чином, намагаючись надати легітимності та юридичної бази своїм діям, представники державної влади Словаччини вкотре порушують основні європейські принципи, ставлячи під загрозу членство держави у Європейському Союзі та НАТО.

Окрім факту надмірного контролю, такі громадські організації, як Truc Sphérique, непокоїть некомпетентність обраних міністеркою культури кандидатів на посади директорів ключових державних культурних інституцій. Блашко, демонструючи офіційну позицію Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga, заявив: «Міністерство культури фактично звільнило всіх директорів основних «культурних» установ і посадило туди людей, які не мають жодного уявлення про те, що таке культура» (*англ. оригінал: «The ministry of culture basically fired all the directors from main «cultural» institutions and put there people who have no clue about what is culture»*).

Насамперед варто розглянути реалістичніший сценарій, з яким, за власними словами, погоджується Роберт Блашко. Даний сценарій передбачає негативні для майбутнього незалежної культури Словаччини перспективи. Директор Truc Sphérique, посиляючись на блокування значної частини фінансування урядом вважає, що у 2026 році буде закрито ряд культурних центрів по всій території Словаччини.

Мережа словацьких культурних центрів «Anténa», частиною якої є Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga, підбила підсумки впливу чинного міністерства культури на фінансування проєктів неурядових громадських організацій. За їх підрахунками, найбільших збитків зазнали проєкти, що стосуються міжнародного обміну – -68,67%⁵⁰. Варто зазначити, що міжнародна культурна співпраця, зокрема в Європі, також є важливою складовою для функціонування культурних центрів, оскільки надає митцям простору для реалізації міжкультурних проєктів. Найбільшого грошової підтримки зі сторони держави отримали проєкти, пов'язані з фольклором та національними традиціями Словаччини. З огляду на проаналізовану вище позицію Мартіни Шимковічової, європейські цінності мають деструктивний для словацького суспільства характер, а популяризація проєктів, зосереджених на розвитку словацької національної ідентичності та культури цілком відповідає її політичній риторичі. Дана теза не має на меті знівелювати важливість популяризації національної культури – це є важливим, зокрема за умови суспільного розколу. Втім, обмеження та заборони стосовно міжнародної культурної кооперації можуть мати недоречний характер, зокрема в контексті країни, яка входить до наднаціонального утворення, Європейського Союзу, суть якого полягає у співпраці держав-членкинь.

Відповідаючи на питання про потенційне майбутнє культурної галузі, Роберт Блашко сказав: «Єдиною відповіддю на це будуть нові вибори» (*англ. оригінал: «The only answer to this will be the new elections»*). Як зауважив директор, через зв'язки Роберта Фіца з російською владою, зокрема з володимиром путіним, існує пряма загроза втручання та впливу російської сторони на процес проведення наступних парламентських виборів.

Загалом, з огляду на вищезазначені тези, майбутнє незалежного культурного сектору Словацької Республіки насамперед базується на політичних орієнтаціях влади. Відповідно, у результаті, якщо перемогу на наступних виборах отримає лояльний росії кандидат, демократія Словаччини

⁵⁰ Anténa. FPU – Analýza rozhodnutí. 2025.

буде під загрозою. Це також негативно вплине на функціонування неурядових громадських організацій – довготривалий фінансовий тиск, а також погрози з боку влади можуть в результаті призвести до закриття всіх нелояльних культурних центрів, зокрема відносно стабільних Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga. Втім, як було згадано вище, наразі суспільство, перебуваючи у стані розколу, зберігає сильний проєвропейський контингент. У випадку, якщо розглянуті вище протести та знаки громадського опору вплинуть на суспільну думку словаків, переконавши більшість у протиправності дій чинного уряду та важливості збереження Словаччини як європейської держави з відповідними цінностями, шанси незалежного культурного сектору на стабільне існування значно збільшуються.

Висновки

Підсумовуючи наведений вище матеріал даного дослідження, можна дійти висновку, що словацьке суспільство наразі перебуває у стані ідеологічного розколу. Прем'єр-міністр Роберт Фіцо та президент Петер Пеллегріні, які у своїх передвиборчих кампаніях використовували подібну риторику, фактично сприяли наданню контролю над владою одній політичній силі. Балансування чинного уряду між проєвропейським майбутнім та співпрацею з росією викликає занепокоєння не тільки серед європейських партнерів держави, але й серед її громадянського суспільства. Зокрема загрози для демократії Словаччини вбачаються через популістичні риси, характерні політиці сучасної її влади, що було проаналізовано з огляду на теоретичну концепцію Яна-Вернера Мюллера.

В даній роботі основну увагу було приділено культурній сфері Словаччини, а також змінам, які відбулись у даній сфері під час керівництва Мартіни Шимковічової. В контексті аналізу її політичних рішень та публічних висловлювань було також застосовано вищезгадану концепцію Я.-В. Мюллера. Завдяки цьому теза про наявність популістських рис та наявності загроз плюралізму була підтверджена та підкріплена реальними прикладами: надмірний державний контроль над сферою, що здійснюється шляхом змін нормативно-правових актів та призначення на ключові посади лояльних уряду некомпетентних у даній галузі кадрів, а також цензура, що стає результатом блокування грошового забезпечення окремих культурних проєктів.

Вищезгаданий лояльний контингент створює передумови для поширення вигідних владі наративів і викреслення з культурного дискурсу тих тем, що, з точки зору владного апарату, негативно впливають на словацькі цінності. Зміна правового підґрунтя на практиці виявляються спробами обійти правила та поширити свій вплив. Такий підхід створює перешкоди для суспільства, насамперед для тих соціальних груп, чії права та становище у суспільстві ні є стабільними – наприклад для представників ЛГБТ+ спільноти та мігрантів. Ігнорування даних груп, а також блокування їх спроб

артикулювати власний досвід, зокрема через мистецтво, не призводить до їх зникнення зі словацького суспільства, а радше демонструє відмову даної європейської держави від виконання базових зобов'язань захисту прав та свобод своїх громадян.

У відповідь на дії влади, громадянське суспільство об'єднується у боротьбі та відстоюванні своїх прав. У культурній сфері така боротьба здійснюється через культурні центри – неурядові громадські організації, чия діяльність спрямовується на розвиток культури та мистецтва. В даній роботі розглянута діяльність однієї з найстарших та найбільших неурядових громадських асоціацій Словаччини – Truc Sphérique. Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga – два проєкти вищезгаданої асоціації, які у своїй діяльності поєднують розвиток сучасного мистецтва, підтримку потреб різноманітних груп локальної спільноти, і активістську діяльність. В рамках даного дослідження було проведено інтерв'ю з одним із керівників цієї організації, Робертом Блашко, який від імені всієї команди Truc Sphérique наголосив, що їх головними орієнтирами у діяльності виступають свобода, європейські цінності, інклюзивність, а також підтримка меншин, насамперед ЛГБТ+ спільноти, українських мігрантів та людей з інвалідністю.

У роботі було розглянуто основні відмінності між державними культурними інституціями та неурядовими організаціями. Обидва сектори культурної сфери мають функції, що відрізняються одна від одної. В контексті демократичних суспільств, державні та незалежні культурні інституції можуть виступати доповненням одна одної, забезпечуючи підтримку розвитку національної культурної спадщини та місце для міжнародної співпраці та мистецьких експериментів. Втім, у випадку, якщо державна культурна сфера створює тиск на незалежну, виникає розбалансування культурного ландшафту і, як показала практика Словаччини, спроби уніфікації культурного сектору відповідно до офіційної ідеології держави.

Окрім цього, діяльність неурядових культурних центрів насамперед залежить від їхнього фінансування та грантів, які вони отримують. За

урядування Роберта Фіцо Словацькій Республіці значно обмежила фінансування неурядових організацій, що призводить до занепаду незалежної культурної сфери держави та створює підґрунтя для закриття організацій.

Truc Sphérique, як культурна організація з багаторічним досвідом та сильною локальною підтримкою, хоч і має можливість продовжувати свою культурну діяльність, але так само як і інші подібні організації країни стоїть під ризиком потенційного закриття. Не дивлячись на невтішні прогнози та загрози, даний культурний осередок продовжує свою роботу та активну антиурядову кампанію, надаючи перевагу відстоюванню своїх прав. Зокрема це відбувається через «Kultúrny štrajk!» – протестну акцію словацьких культурних організацій, що демонструє опір міністерству культури Словаччини. Активістська діяльність Truc Sphérique також реалізується на місцевому рівні, зокрема через проведення проєвропейських мирних протестних акцій. Незгода з політикою уряду також виявляється через мистецтво, наприклад завдяки показам кінофільмів, театральним виставам та танцювальним виступам, які піднімають важливі суспільно-політичні теми, політичні дискусії.

Майбутнє незалежної культурної сфери Словаччини, зокрема на думку директора Truc Sphérique Роберта Блашко, наразі невтішне і в основному залежить від наступних політичних виборів. В словацькому суспільстві наявний сильний проєвропейський контингент, тому не можна стверджувати, що наступний прем'єр-міністр не буде протилежністю чинного Роберта Фіцо. Втім, варто також враховувати рівень суспільного схвалення чинної влади, що значно виріс з 2023 року. Додатковим фактором, який може вплинути на обрання кандидата, лояльного до Фіцо, можуть бути зв'язки чинного прем'єра Словаччини з головою російської федерації.

Дане дослідження підтвердило, що незалежні культурні інституції Словаччини, на прикладі діяльності Truc Sphérique, відіграють важливу роль в контексті громадянської активності та опору в умовах зростаючого політичного тиску. З огляду на сучасну суспільно-політичну ситуацію в даній

державі, ці інституції формують альтернативну платформу для критичного мислення, дискусії та консолідації громадськості.

Дана робота реалізувала поставлену мету проаналізувати, яким чином незалежна культурна сфера може виступати чинником політичного супротиву та захисту демократичних цінностей Словаччини.

Використані джерела

1. *Anténa. FPU – Analýza rozhodnutí. 2025.*
2. Deloy C. Ivan Korčok and Peter Pellegrini to face off in the 2nd round of Slovakia's presidential election on 6 April. 2024. 2024. URL: <https://server.www.robert-schuman.eu/storage/en/doc/oeo/oeo-6070-en.pdf>.
3. Demiger M. Prezidentský kandidát Ivan Korčok predstavil svoj program pre zahraničnú politiku. Denník N. URL: <https://dennikn.sk/minuta/3702199/>.
4. Fico R. ODPÚŠŤAM A VARUJEM [відеозапис]. Facebook. 2024. URL: https://www.facebook.com/robertficosk/videos/1620239408774269/?ref=embed_video&t=0.
5. Finančná správa Slovenskej republiky. Podmienky na poukázanie podielu zaplatenej dane. URL: <https://podpora.financnasprava.sk/074158-Podmienky-na-pouk%C3%A1zanie-podielu-zaplatenej-dane>.
6. GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2023. UNITED WE (STILL) STAND. 2023. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-05/GLOBSEC%20Trends%202023.pdf>.
7. GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2024. CEE: A BRAVE NEW REGION?. 2024. URL: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2024-05/GLOBSEC%20TRENDS%202024.pdf>.
8. GLOBSEC. GLOBSEC TRENDS 2025. READY FOR A NEW ERA?. 2025. URL: https://www.globsec.org/sites/default/files/2025-05/GLOBSEC%20Trends%202025_1.pdf.
9. Haughton T., Cutts D., Rybar M. A Narrow Path to Victory: Robert Fico, Smer-SD, and the 2023 Elections in Slovakia. *East European Politics and Societies*. 2025.
10. ILGA-Europe. Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe and Central Asia 2025.

2025. URL: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2025/02/ILGA-Europe-Annual-Review-2025.pdf>
11. Korčok I. Ivan Korčok - Môj príbeh. URL: <https://ivankorcok.sk/moj-pribeh/>.
12. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry Martina Šimkovičová odvolala generálneho riaditeľa Slovenského národného divadla Mateja Drličku. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/ministerka-kultury-martina-simkovicova-odvolala-generalneho-riaditeľa-slovenskeho-narodneho-divadla-mateja-drlicku>
13. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry odvolala generálnu riaditeľku SNG Alexandru Kusú a poverila vedením krízového manažéra Antona Bittnera. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/medialny-servis/aktuality-ministerstva-kultury/ministerka-kultury-odvolala-generalnu-riaditelku-sng-alexandru-kusu-a-poverila-vedenim-krizoveho-manazera-antona-bittnera>
14. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Ministerka kultúry. URL: <https://www.culture.gov.sk/ministerstvo/ministerka-kultury/>
15. Müller, J.-W. The Rise and Rise of Populism
16. Nová synagóga Žilina. História. URL: <https://novasynagoga.sk/historia/>.
17. Nová synagóga Žilina. Podujatie: Sanitka Oksana v Žiline na Námestí A. Hlinku (8. – 17. 5. 2025). URL: https://novasynagoga.sk/event-detail/6814eef51709428b71ce33d8/?lang=sk_SK
18. Nová synagóga Žilina. Pripomínáme si smutné 3. výročie vojny na Ukrajine a zapálime sviečky na Mariánskom námestí. URL: https://novasynagoga.sk/event-detail/67b59a6d0f3cc2e84c9097b9/?lang=sk_SK.
19. Osvaldová L. Harabin jasne nepovedal, či podporí Pellegriniho: Moji voliči vedia, čo majú robiť. Denník N. 2024.

- URL: <https://dennikn.sk/3901461/harabin-jasne-nepovedal-ci-podpori-pellegriniho-moji-volici-vedia-co-maju-robit/>.
20. Otvorená Kultúra. Zuzana Ťapáková prišla do SND normalizovať a čistiť verejný priestor od LGBTIQ+ ľudí a tém. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/OtvorenaKultura/posts/zuzana-%C5%A5ap%C3%A1kov%C3%A1-pri%C5%A1la-do-snd-normalizova%C5%A5-a-%C4%8Disti%C5%A5-verejn%C3%BD-priestor-od-lgbtq-%C4%BE/122178414518212292/>.
21. Pellegrini P. Moja prezidentská vizia. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/pfbid0iUvGnQYDd8oCFJrCCB1ZgbZtVAuzxr9nRAuAURmgg1B5kJP3vQJHVT3cFW4sX3mH1>
22. Pellegrini P. Slovensko nepošle na Ukrajinu žiadneho vojaka. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=942883717193023&id=100044142110660&set=p.942883717193023>.
23. Pellegrini P. SLOVENSKO UŽ POTREBUJE POKOJ. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/pellegrini.peter/posts/slovensko-u%C5%BE-potrebuje-pokoj-%C3%BAlohou-prezidenta-je-stme%C4%BEova%C5%A5-n%C3%A1rod-a-nie-e%C5%A1te-via/932849491529779/>.
24. Pellegrini P. Stop migrácii. Nie sme banánová republika. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=694470705466347>.
25. PISM. Resignation of the Government in Slovakia. 2018. URL: https://pism.pl/publications/Resignation_of_the_Government_in_Slovakia/
26. Pravda. Zoznam darcov Pellegriniho kampane je po roku od volieb verejný. Rebelujúci Šalitroš poslal 55-tisíc eur.

- URL: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/746429-darcovia-strana-hlas-peter-pellegrini-kampan-salitros-55-tisic-eur/>.
27. Prezident Slovenskej republiky. Prezident Slovenskej republiky | Životopis. URL: <https://www.prezident.sk/page/zivotopis/>.
28. RTVS. Koniec RTVS: poslanci NR SR schválili nový zákon o STVR. 2024. URL: <https://www.stvr.sk/novinky/tipy-z-programu/367532/koniec-rtvs-poslanci-nr-sr-schvalili-novy-zakon-o-stvr>
29. Šimkovičová M. Dnes sa ma opozícia snaží odvolať v Národnej rade SR. Nech sa páči - prečítajte si, čo som povedala v mojom úvodnom prejave. Facebook. 2024. URL: <https://www.facebook.com/100044411260118/posts/1105744177582614/?mibextid=WC7FNe&rdid=BPrDeZF9UT0Oo2Re#>.
30. Slovenská národná strana. Stanovy SNS (uznesené 2023). URL: https://www.sns.sk/wp-content/uploads/2023/11/STANOVY-SNS_UZ_2023.pdf
31. Slovenská národná strana. Symbolika strany. URL: <https://www.sns.sk/o-nas/symbolika/>
32. SME. Šimkovičová obnovila kultúrnu spoluprácu s Bieloruskom a Ruskom. URL: <https://domov.sme.sk/c/23271600/simkovicova-obnovila-kulturnu-spolupracu-s-bieloruskom-a-ruskom.html>
33. SME. Výsledky prezidentských volieb 2024 (kompletné výsledky). 2024. URL: <https://volby.sme.sk/prezidentske-volby/2024/vysledky>.
34. SMER – Sociálna Demokracia. PROGRESÍVNE SLOVENSKO PONÚKA NAMIESTO RIEŠENÍ MATOVIČOVE „LEBO FICO“. YouTube. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7g4IGT0iS6c>.
35. SMER – Sociálna Demokracia. Strategia Zahranicnej Politiky Smer-SSD. URL: <https://www.strana-smer.sk/storage/app/media/uploaded-files/strategia-zahranicnej-politiky-smer-ssd.pdf>.
36. Stanica Žilina-Záriečie. O Stanici. URL: <https://www.stanica.sk/o-stanici/>.

37. Stanica Žilina-Záriečie. Podpora. URL: <https://www.stanica.sk/podpora/>.
38. Stanica Žilina-Záriečie. Podujatie: Pohyb je zdravý. URL: https://www.stanica.sk/event-detail/673af44dab3bc71c184faa86/?lang=sk_SK.
39. Stanica Žilina-Záriečie. Tereza Barabash: DOMOV / Artist talk / prezentácia tvorby – Filmový večer a diskusia. URL: https://www.stanica.sk/event-detail/678e1080554458b576cf022c/?lang=sk_SK.
40. Statista. Slovakia: results of parliamentary election 2023. 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1416802/slovakia-results-of-parliamentary-election/>.
41. Svidroňová M., Vaceková G., Valentínov V. The theories of non-profits: A reality check from Slovakia. Journal of Central European Non-Profit Studies. 2016. C. 45–68.
42. TASR. Oznámenie: Program prezidentky SR Zuzany Čaputovej. 2022. URL: <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2022041200000407>
43. TASR. Podpora Ukrajiny je v slovenskom záujme. Ide aj o našu bezpečnosť, tvrdí Korčok. HNonline.sk. 2024. URL: <https://hnonline.sk/slovensko/96132893-podpora-ukrajiny-je-v-slovenskom-zaujme-ide-aj-o-nasu-bezpecnost-tvrdi-korcok>.
44. The Kyiv Independent. Peace cannot be achieved without territorial loss for Ukraine, Slovak president says. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/peace-cannot-be-achieved-without-territorial-loss-for-ukraine-slovak-president-says>.
45. The Kyiv Independent. Slovak president denies all requests from citizens wanting to fight in Ukraine. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/slovak-president-denies-all-requests-from-citizens-wanting-to-fight-in-ukraine>.
46. The Kyiv Independent. Ukraine disappointed by Slovak PM's comments on Ukrainian soldiers. 2024. URL: <https://kyivindependent.com/ukraine-disappointed-by-slovak-pms-comments-on-ukrainian-soldiers/>.

- 47.Topky. Ministerka Šimkovičová: Od exšéfa RTVS som žiadala externé zmluvy, doteraz ich nemám. YouTube. 2024. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ehzhbin_2L8.
- 48.Úrad vlády Slovenskej republiky. Predseda vlády. URL: <https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr/predseda-vlady/>.
- 49.Vrba Wetzler Memorial. O Pochode. URL: <https://www.vrbawetzler.sk/en/o-pochode>.
- 50.Vrba Wetzler Memorial. Trasa pochodu. URL: <https://www.vrbawetzler.sk/en/trasa>.
- 51.Zákon č. 284/2014 o Fonde na podporu umenia a o zmene. URL: <https://www.fpu.sk/wp-content/uploads/zz-2014-284-20240801-1.pdf>.
- 52.Блашко Р. Особисте інтерв'ю автора [неопубліковане інтерв'ю]. 2025.

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «Словацькі культурні інституції як простори громадянської незгоди: кейс громадської асоціації Truc Sphérique»

Студент(ка): Григоренко Марія Романівна

Рік навчання, факультет: 4 курс, ФСНСТ

Науковий керівник: Керівник Чабанна М.В., Д-р політ. наук, доцент

Рецензент: Шаповалов С. А.

Захищена “_____” _____ 200_ р. (дата не проставляється)

Короткий зміст роботи: Дана робота присвячена дослідженню ролі незалежних культурних інституцій у підтримці демократичних процесів в умовах політичного тиску у сучасній Словаччині. Аналіз здійснюється на прикладі громадської асоціації Truc Sphérique, що керує діяльністю двох культурних центрів словацького міста Жиліна – Stanica Žilina-Záriečie та Nová synagóga. У роботі розглянутий процес приходу до влади партії «SMER», суспільні настрої у Словаччині, а також те, як вони змінювались протягом урядування Роберта Фіцо. Окрім цього дане дослідження демонструє яким чином словацькі культурні центри реагували на посилений політичний тиск, зокрема через протестні акції. В результаті аналізу було сформовано висновки та можливі розвитку незалежного культурного сектору Словаччини.